

ҚАЗАҚСТАН –
БІР ҰЛТТЫҢ,
БІР ХАЛЫҚТЫҢ
МЕКЕНІ

2-бет

БАС ПРОКУРАТУРА
ЖЕР ТЕЛІМДЕРІНЕ
ҚАТЫСТЫ
ЗАҢБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ
РАСТАДЫ

4-бет

КАКОЙ ДОЛЖНА
БЫТЬ НОВАЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ
ПОЛИТИКА

11-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ 20

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№10 (880), 9 наурыз, 2020 жыл

БІРТҰТАС ҰЛТ БІР ТІЛДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕК!

ӨЗІМІЗДІҢ ТҰМАҒАҢ...

Ал белгілі әдебиеттанушы Сауытбек Абдрахманов ақынды: «Оның жауһар жырлары халықтың сезімін сұлуландырды, жанын нұрландырды, ата-ананы ардақтауға, сүйген жарды аялауға, қарындасты қастерлеуге үйретті. Бұл тұрғыдан қарағанда, Тұманбай Молдағалиев шын мәнінде ұлт ұстаздарының қатарына жатады» деп түйіндеген екен.

8-9
бет

Ал еліміздің барлығы қазақ тілінде сөйлеуді алдымен Ақордадан, Үкіметтен, Парламенттен бастау керек! Ол үшін Ұлттық Кеңесте ұсынғанымыздай Мемлекеттік тілді міндеттейтін Мемлекеттік тіл туралы заңды биылғы жылы тезірек қабылдауға тиіспіз. Әйтпесе, біздің үкімет пен парламенттің қазақша сөйлеуі қиын. Өйткені ана жылы Елбасымыздың өзі: «Үкімет пен Парламент ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚША сөйлеуі тиіс»-деп мәлімдесе де, жағдай оңала қойған жоқ. Сол кезде Елбасымыздың сөзін елге түсіндіргісі келіп (не үшін екені белгісіз, Елбасы түсінікті тілде – қазақша айтты ғой!!!), «ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚША»деп айтқан жоқ, орыс тілін ешкім алып тастаған жоқ, құдайға шүкір»-деп Президент сөзін өздерінше тәспірлеп, күңіреніп кеткен министрлер мен сенаторлар болған...

3
бет

ФОРТ-ШЕВЧЕНКОҒА АҚКЕТІК АТЫ ҚАЙТАРЫЛУЫ КЕРЕК

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ ӘКІМІ С.ТҰРЫМОВ, МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСТЫҚ МӘСЛИХАТЫНЫҢ ХАТШЫСЫ Н.ТҰРМЫШЕВ, МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСТЫҚ ОНОМАСТИКАЛЫҚ КОМИССИЯСЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ Қ.ЖҰМАШЕВ МЫРЗАЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА

1870 жылғы патшалық Ресейге, 1930 жылғы Кеңес өкіметіне қарсы көтеріліске қатыспаған, не оған қарсы болған бірде-бір маңғыстаулық болмаған. Барлық халық түгел атқа қонған. Бұл ел түгелге дерлік қазақ халқы мен Орта Азия елдерін Ресей патшалығы түгел жаулап алған екі ғасырлық бодан кезінде де оған бағынбады, айтқанына көнбеді, айдағанына жүрмеді...

5
бет

Тақир БАЛЫҚБАЕВ,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры, профессор

ЖАҢА ТҰРПАТТАҒЫ МҰҒАЛІМ ДАЯРЛАУ – УАҚЫТ ТАЛАБЫ

6-7
бет

ПОЧЕМУ У НАС НЕТ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕОЛОГИИ?!

В последнее время в связи с известными событиями в Кордае стала актуальной тема национальных ценностей и интересов. Независимо от реальных причин кровавого конфликта на юге страны – бытовая, межэтническая, криминальная и т.д. – эта тема на повестке дня. Какую трансформацию переживают национальные ценности с учетом современных реалий? Сложилась ли государственная идеология на основе этих ценностей? Есть ли национальная идея, которая сплотила народ Казахстана?

10
бет

ҚАЗАҚСТАН - БІР ҰЛТТЫҢ, БІР ХАЛЫҚТЫҢ МЕКЕНІ

Қазақстанда тұрып жатқан барлық ұлттар, этникалық топтар шындығына келгенде бір ұлт саналады. Бұл жайында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев informburo.kz ақпараттық-сараптамалық порталына берген эксклюзивті сұхбатында айтты.

«Біз ұлтаралық, этносаралық қарым-қатынас мәселесіндегі амалдарымызды қайта ой елегінен өткізуге тиісті екендігіміз сөзсіз. Қазақстан достық пен келісім аумағы болды және болып та қала береді. Біздің ұранымыз: сан алуандықтағы бірлік. Осы жерде тұрып жатқан барлық ұлттар, этникалық топтар шындығына келгенде бір ұлт саналады. Шетелде бізді «қазақтар» деп біледі. Өйткені, біздің мемлекетіміздің атауы дәл осы сөзден астасып жатыр», — деді ҚР Президенті.

Мемлекет басшысы Қазақстанда тұрақты тұратын әрбір этностың өзіндік ерекшелігіне нұқсан келтірмеуі тиістігін баса айтты. «Олардың барлығы өздерінің тілдерін оқып, қолдануға, мәдениеттерін дамытып, әдет-ғұрыптарын сақтауға құқылары бар және болып та қала береді. Бұған қоса, қазақ тілі де жедел

дамуы тиіс. Ол болашақта шын мәнінде ұлтаралық байланыс тіліне айналуы тиіс. Бізге әлемдік ғылым мен мәдениет біліміне жол ашқан орыс тілінің тарихи мәнін төмендетіп отырғаным жоқ. Қазақстан тұрғындары оны жоғары деңгейде білуі тиіс. Мұның бізге тек пайдасы бар», — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

САЙРАГҮЛ САУЫТБАЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СЫЙЛЫҚҚА ИЕ БОЛДЫ

АҚШ мемлекеттік департаменті «Халықаралық батыл әйелдер» сыйлығының биылғы иегерлерін жариялады. Олардың арасында Қытайдағы лагерлеріндегі жағдайды алғашқылардың бірі болып айтқан Қытай қазағы Сайрагүл Сауытбай да бар.

2018 жылы сәуір айында «Қорғас» кеден бекеті арқылы Қазақстан аумағына шекараны заңсыз кесіп өткен Сайрагүл Сауытбайға Қазақстанда Қылмыстық кодекстің «Шекараны заңсыз кесіп өту» бабы бойынша айып таққан. 2018 жылы тамызда Алматы облысы Панфилов аудандық соты Сайрагүл Сауыт-

байды айыпты деп тану және алты айға бас бостандығынан айыруға үкім шығарған, бірақ оның жазасын «жеңілдететін ерекше жағдайына» байланысты шартты жазаға ауыстырған. Бірақ Қазақстан билігі Сайрагүл Сауытбайға босқын мәртебесін бермеді.

Халықаралық құқық қорғау

ұйымдары оған араша түсіп, Қазақстан билігін Сауытбайды Қытайға бермеуге шақырған. Сайрагүл Сауытбай Қазақстаннан босқын мәртебесін ала алмаған соң, Швецияға кетіп, саяси баспана алған соң қазір сол жақта отбасымен бірге тұрып жатыр.

АҚШ мемлекеттік департаментінің мәлімдемесінде Сайрагүл Қытай коммунистік партиясының мүсылмандарды қудалау кампаниясы туралы алғаш ашық айтқан адамдардың бірі болды деп жазылған.

Бұдан бұрын 2018 жылы «Халықаралық батыр әйелдер» сыйлығына қазақстандық адвокат Айман Омарова ие болған.

ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ЖОЛ БЕРГЕН БАСШЫ ҚЫЗМЕТІНЕН КЕТУІ КЕРЕК

Қызметкері жемқорлыққа салынып ұсталса да, біздегі басшылар жайлы орнын босатуға асықпайды. Президенттің пәрменімен бұл мәселеге қатысты заң бйлтыр желтоқсанда күшіне енгенімен, бүгінге дейін айыпты қызметкері үшін отставкаға кеткен бірде бір басшы жоқ екен.

Бұл туралы Мемлекеттік қызмет істері агенттігіндегі өкілдері түсіндірме берді. Лауазым иесінің өз қызметіне кіріскеніне үш айдан аспаса, жемқорлық қылмысы 2019 жылдың 10-шы желтоқсанына дейін тіркелсе және соттың актісі болмаса, мекеме басшысы отставкаға кетпейді. Елорда әкімі Алтай Көлгіновтың отставка туралы сөз қозғамауының себебі де осы екен. Яғни, оған тікелей бағынышты Байқоңыр ауданының әкімі сыбайлас жемқорлық айыбымен 10-шы желтоқсанға дейін ұсталған. Егер қызметкерінің жемқор екені дәлелденіп, үкімі босатылған кейін бірден 10 күн ішінде орнын қосауға өтініш білдіруге міндетті. Онда да отставкаға кету туралы өтінішті арнайы өкілетті орган қарайды. Отставкаға кеткен лауазым иелері мемлекеттік қызметте жұмыс істеуге құқылы. «Тағайындалған күннен бастап үш ай өткеннен кейін тікелей бағыныштылары сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған жағдайда, оларды отставкаға беруді міндеттейтін иерархия көзделген. Отставкаға берген кезде саяси қызметшінің кінәсының болуы немесе болмауы маңызды болып табылмайды», — деді Мемлекеттік қызмет саласындағы бақылау департаментінің директоры Ерлан Сапаров.

МҰҚТАР ЖӘКІШЕВ БОСТАНДЫҚҚА ШЫҒАДЫ

Мұхтар Жәкішев шартты түрде мерзімінен бұрын бостандыққа шығатын болды. Семейде өткен сот отырысында судья оның осы тұрғыдағы үшінші өтінішін қанағаттандырды.

«Қазатомөнеркәсіптің» экс-басшысы мерзімінен үш жыл, екі ай және 17 күнге ерте босатылады. Судья оның денсаулығы сыр беріп, үшінші топтағы мүгедек болып қалғанын ескерді. Сондай-ақ, медициналық мекемелерде Жәкішевтің басқа да ауруларға душар болғаны дәлелденген. Әйтсе де, өзі сот залына келген жол. Ол процеске бейнебайланыс арқылы қатысты. Ал прокурор судьядан шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы өтінішін қанағаттандырмауды сұрады. Өйткені ол мемлекетке келтірген материалдық шығынды әлі күнге дейін толық өтемеген екен. Енді ол түрмеден босатылған соң ел аумағынан шықпауға міндетті. Егер тәртіпке бағынбаған жағдайда абақтыға қайта тоғытылады. Соттың қаулысы 15 күннің ішінде заңды күшіне енеді. Содан кейін Жәкішев мекемеден босатылады.

Былтыр ғана 12 маусымда құрылып, оның алғашқы отырысы 2019 жылға 6 қыркүйекте өткен, бүкіл Қазақстан халқы үлкен үміт артқан Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің құрамы жарты жыл өтісімен бірқатар өзгеріске ұшырады.

ҰЛТТЫҚ КЕҢЕС ҚҰРАМЫ НЕГЕ ӨЗГЕРДІ?

Кенес құрамына жұртшылықтың және сарапшылар қоғамдастығының жаңа өкілдері қосылды. Олардың қатарында белгілі қоғам қайраткері, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, Ауған соғысы ардагерлері ұйымдарының «Қазақстан ардагерлері» қауымдастығының төрағасы Бакытбек Смағұл, Еуропалық құқық және адам құқықтары институтының директоры Марат Башимов, «Мазмұндама» ҚБ төрағасы Шыңғыс Мұқан, Қазақстанның жаңартылатын энергетика қауымдастығының бас директоры Арман Қашқынбеков, «Талбесік» көпбалалы аналар қозғалысының жетекшісі Ләззат Қожахметова, «Ізгілік елшісі» республикалық еріктілер Айнаур Сәбитов, Ротация-лайудан соң Ұлттық кеңестің құрамынан Э.Әзімова, А.Саин, Б.Палымбетов, А.Шораев, Б.Бұқарбай, А.Әміртаев шығарылғаны белгілі болды.

Жарты жылда Кеңес құрамы неге кенеттен жаңартылды деген сұрақ көпшілікті мазалайтыны заңды. Өйткені түрлі деңгейдегі депутаттар мен әкімдерге сөзін жеткізе алмаған қарапайым халық дәп осы Ұлттық кеңеске ғана үлкен сенім артып отыр. Өйткені оның отырыстарында ұлтқа, мемлекетке қатысты өте маңызды мәселелер қаралып шешімін табады. Таратылған ресми мәліметтерде Кеңестің

алты бірдей мүшесі нәліктен шығарылғаны айтылмаған. Жалпы Кеңес мүшелерін кім ұсынады, оларды қабылдау мен босату құқығы кімге берілген? Әлде министрлер мен әкімдер сияқты әдеттегідей жоғарыдан тағайындала ма? Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың кеңесшісі, Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің хатшысы Ерлан Қариннің «Ұлттық кеңес — саяси ұйым емес. Партия иә болмаса қозғалыс емес, консультативті орган. Бұл жерде мүшелерге қатысты бір қатаң жарғы жоқ. Сондықтан да Ұлттық кеңестен біреу шықты екен деп сенсация жасаудың қажеті жоқ», — деп Facebook парақшасында жазғанын білесіздер. Бәлкім, біреулер үшін Кеңес мүшелерінің жиі ауысқаны «сенсация» емес шығар, бірақ халық үшін ол өте маңызды. Тіпті кез келген партияның немесе қоғамдық ұйымдардың тіркелуі үшін жарғысы заң бойынша талап етілетіні белгілі. Ал, Ұлттық кеңес халық үшін барлық партиядан жоғары тұрған ұйым, одан қалды Президент жарлығымен құрылған. Сондықтан алдымен осы бір ұйымдастыру мәселесін заңды түрде бекітіп алу аса қажет. Оның құрамын биліктегі жоғары лауазымдылар емес халықтың өзі ұсынып, керек болса өзі босатқаны жөн. Олай болмаса біз ертеңгі күн Ұлттық Кеңестің өзін де тұтастай жоғалтып алуымыз ғажап емес.

АРЫСТАҒЫ АПАТҚА ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ ДА ҚАТЫСЫ БАР

Арыс және Отарда ок-дәріні жоюға бөлінген миллиардтар ұрланған. Жемқорлар ок-дәріні жоюға арналған бюджет ақшасын жымқыруды жүйелі түрде іске асырған.

Экономикалық тергеу департаменті «Қазтехнологиялар» ұйымында 1,7 миллиард теңгені жымқыру дерегіне қатысты іс қозғады. Мемлекет қаржысынан миллиондап пайда тапқандар Арыс және Отар әскери бөлімдеріндегі ок-дәрілерді жоюға бөлінген миллиардтарды қалталарына басқан. «Қазтехнологиялар» ұйымы ок-дәрілерді жоюмен және ок шығарумен айналысады.

Компанияның жалғыз акционері — «Қазақстан инжиниринг» ұлттық компаниясы. Жымқыру дерегі 2013 жылдан бері жүзеге асқаны анықталды. Аталмыш компания басшылығына байланысты қылмыстық істің толық деректері өзінде тергеу амалдарына орай жарияланбай отыр. «Қазтехнология» акционерлік қоғамында лауазымды тұлғалардың 1,7 миллиард теңге жымқырғаны анықталды. Бұл заңсыз әрекет ок-дәрілерді жою барысында жүзеге асқаны белгілі болды» — деді Экономикалық тергеу департаменті бірінші тергеу басқармасының басшысы Болат Қамитов.

МЕДИЦИНА САЛАСЫНДА ЖАЛАҚЫ КӨТЕРІЛЕДІ

ҚР Денсаулық сақтау министрлігі алдағы жылдарға арналған дәрігерлер мен медициналық қызметкерлердің орташа жалақысын жариялады.

«2020 жылдың қаңтарынан бастап, дәрігерлердің жалақысын 30%, орташа медициналық қызметкерлердің жалақысын — 20% арттыру ескеріле отырып, барлық медициналық көмек көрсету тарифтері көтерілді. Бұл артты-

ру республикалық бюджеттің мақсатты қаражаты есебінен жүргізіледі. 2020 жылы оның көлемі 66 млрд. теңгеге жетті. МӘМС қаражаты есебінен қосымша 20 млрд. теңге бөлінді. 2018-2020 жылдар аралығында дәрігерлердің орташа жалақысы 30% артып, 246 мың теңге болса, орташа медициналық қызметкерлердікі - 41% немесе 144 мың теңге болады», — деді министрлік хатшысы Б.Жаксылықова ҚР Парламенті Сенатында өткен жиналыста.

«Келешекте шын мәнінде ұлтаралық қатынас тіліне айналуы тиіс Қазақ тілін жылдам дамытуымыз қажет»
ҚР Президенті Қ.Тоқаев

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Тәуелсіз Қазақ Елінің барлық ұлыстары мен этникалық топтары бірігіп, біртұтас ұлт болып бір тілде – Ұлтаралық қарым-қатынас тіліне айналуы тиіс Қазақ тілін жылдам дамытуымыз қажет» – деді ҚР Президенті Қ.Тоқаев.

БІРТҰТАС ҰЛТ БІР ТІЛДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕК!

Мемлекет басшысы Қазақ тілінің статусымен бірге Ұлт жайлы:

«Қазақстанда тұратын барлық ұлыстар, этникалық топтар біртұтас ұлт болып саналады. Шетел бізді ҚАЗАҚ деп біледі. Өйткені осы сөз біздің мемлекетіміздің атауында тұр» – деп, қаққан қазықтай қадап тұрып айтты!

Мемлекет басшысының бұл бастамасы мемлекеттік мүддеден туындап отырғаны айқын және бәріміз қуана құптарлық жалпыхалықтық қолдау болуы керек!

Бұл – елдің отыз жылдан бері күтіп келе жатқан сөзі!

Бұл – отыз жылдан бері айтып келе жатқан Ұлттың зарын Ел басшысы да ескере бастағаны!

Ал еліміздің барлығы қазақ тілінде сөйлеуді алдымен Ақордадан, Үкіметтен, Парламенттен бастау керек! Ол үшін Ұлттық Кеңесте ұсынғанымыздай Мемлекеттік тілді міндеттейтін Мемлекеттік тіл туралы заңды биылғы жылы тезірек қабылдауға тиіспіз.

Әйтпесе, біздің үкімет пен парламенттің қазақша сөйлеуі қиын. Өйткені ана жылы Елбасымыздың өзі: «Үкімет пен Парламент ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚША СӨЙЛЕУІ ТИІС»-деп мәлімдесе де, жағдай оңдала қойған жоқ. Сол кезде Елбасымыздың сөзін елге түсіндіргісі келіп (не үшін екені белгісіз, Елбасы түсінікті тілде -қазақша айтты ғой!!!), «ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚША»деп айтқан жоқ, орыс тілін ешкім алып тастаған жоқ құдайға шүкір»-деп Президент сөзін өздерінше тәспірлеп, күніреніп кеткен министрлер мен сенаторлар болған...

Нью-Йоркте Біріккен Ұлттар Ұйымының басты мәжілісінде Қазақ Ұйымы сөйлеп, айды аспанға шығарған Елбасымыздың өзіміздің Ақордада қазақ министрлері, әкімдерімен Ресей тілінде сөйлесіп отыра беретіні де үкімет пен парламенттің ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚША

сөйлеп кетпеуіне әсер еткен болуы керек...

Өкінішке орай бұл үрдіс әлі де жалғасуда. Сондықтан да біз «Ақорда қазақша сөйлемей - Қазақстан қазақша сөйлемейді!» атты мақала жазғанбыз.

Үкімет тек қана қазақша сөйлеуі үшін Үкіметтің басым мүшелерін оралман қазақтардан жасақтауымыз керек шығар бізге деп ойлайсың кейде... Сонда олар Ресей тілінде, тіпті Мәскеудің өзінде де сөйлемейді. Аудармашы арқылы сөйлеседі – міне, нағыз Тәуелсіз Елдің белгісі! Токсаныншы жылдары Әзірбайжанның Президенті Әбілфайыз Елшібеі Мәскеуге барғанда аудармашы арқылы Әзірбайжан тілінде сөйлесті. Мәскеуде Әзірбайжан тілін тұңғыш естірткен президент Елшібеі болатын. Ал біздің Тәуелсіз Қазақ Елінің басшылары, министрлер мен әкімдер де Ресейде қазақша сөйлемек түгілі олай ойлай да алмайды... Біздің билік иелері Әзірбайжан президенті Әбілфайыз Елшібейдің ерлігін қайталамақ түгілі, Әбілфайызұлы Ерлан Ыдырысов екі рет Сыртқы істер министрі болып тұрып, өз елімізде қазақша сөйлеп көрген жоқ. Парламенттің алдында «Менің миымды операция жасап ауыстырмаса, қазақ тілін үйрену алмаймын» деп кесіп айтты. «Қазақ тілін үйренуге миың жетпесе қалай Қазақ министрі боласың» деп қуып шығудың орнына сол кездегі бейшара парламент Ерлан Әбілфайызұлының дипломатия туралы заңдағы «Елшілік қызметкерлері мемлекеттік тілді білуі тиіс» деген Үкіметтен келген заң тармағының өзін алып тастап, ана тілде, яғни мемлекеттік тілде миы жетпеген министрдің!!! – бір адамның ғана мүддесі үшін мемлекет мүддесіне орасан зиян келтірді. Менің сол кезде жазған «Мемлекеттік тілге миы жетпегендер қалай министр болады»

деген мақалам «Қазақ үні» сайтында ең көп оқылған және көп талқыланған (330 мыңға жуық адам оқып, 257 пікір жазылған тек сайттың өзінде ғана) үздік мақалалар қатарында басты беттен әлі түспей келеді.

Иә, тек қазақы қанды қайсар қайраткеріміз Иманғали Тасмағамбетов қана елші кезінде Ресейдегі ресми жиындарда тек қазақша сөйлеп жүрді. Имекене Ресейдегі бір адам «Неге қазақша сөйлейсің?» деген жоқ. Қайта Қазақстандағы Көпбаев, Тайшыбеков, Данияр Әшімбаев секілді нигилистердің өкпесі қысылып қалған болуы керек...

Қазіргі Энергетика министрі Нұрлан Ноғавтың Атырау облысының әкімі кезінде Қазақ Елінде Ресей тілінде сөйлеген Нидерландия елшісінен Қазақ тілінде сөйлеуді талап еткені де кезінде Қазақ баспасөзінде қатты қолдау тапты.

Сонымен бірге Дүниежүзіне дүбірі жеткен дүлдүліміз, ұлтшыл әншіміз Димаш Құдайберген Мәскеуде ғана емес елдің әйгілі қалаларының, қаншама елдің астаналарының бәрінде қазақша сөйлеп жүр. Әйгілі әншіміз Қайрат Нұртас та Мәскеуде, Омбыда тек қазақ тілінде сөйледі. Дарындарымызға Алла жар болсын!

Ал біздің билік осындай оғландарымыздан өнеге алсын!

Ал қорыта айтарымыз, ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ МЕМЛЕКЕТ МҮДДЕСІ ҮШІН ЖАСАҒАН ЗОР БАСТАМАЛАРЫ ЖАЛПЫХАЛЫҚТЫҚ ҚОЛДАУҒА ЛАЙЫҚТЫ! БӘРІМІЗ ҚОЛДАЙМЫЗ!

БІРТҰТАС ҰЛТ БІР ТІЛДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕК!

Қазыбек ИСА,
ҚР Президенті жанындағы
Ұлттық Кеңес мүшесі,
«Ақ жол» партиясы төрағасының
орынбасары

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

БАЛАЛАРЫҢЫЗ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕНУІ КЕРЕК

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Сортөбе ауылындағы мәдениет үйінде дүнген диаспорасының өкілдерімен кездесу өткізді, – деп хабарлайды Tengrinews.kz тілшісі Ақордаға сілтеме жасап.

Президент Қазақстанды достықтың, бейбітшілік пен келісімнің, сондай-ақ, барлық этникалық топтардың ортақ отаны болып саналатынын атап өтті. Еліміз түрлі тарихи жағдайларға байланысты, қиын-қыстау заманда мәжбүрлі түрде қазақ жерін паналап келген халықтың бәрін құшақ жая қарсы алғанын айтты. Мемлекет басшысы Қордай ауданында болған оқиғадан дұрыс қорытынды шығару керек екенін мәлімдеді.

«Болған қайғылы оқиға артта қалуы тиіс. Алдағы уақытта тату-тәтті, түсіністікте бірге өмір сүреміз. Біз бұдан сабақ алуымыз керек. Бұрын-соңды мұндай жағдай болған емес. Бұл биліктің де жіберген кемшілігі. Сондықтан мен бірден облыс басшылығын, соның ішінде құқық қорғау органдарының жетекшілерін де ауыстырдым», – деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев Бердібек Сапарбаев төрағалық ететін Үкіметтік комиссия барлық нысандарды қайта қалпына келтіріп, әлеуметтік мәселелерді шешумен айналысатынын айтты. Аймақтағы ахуал жіті бақылауда болады.

Президент дүнген диаспорасының өкілдерін жастардың мәдениетіне баса мән беріп, олардың әрбір халықтың тәрбиесіне, қазақ тілі мен Қазақстанның мемлекеттік рәміздеріне құрметпен қарауға шақырды.

«Сіздердің балаларыңыз қазақ тілін үйренуі керек. Сондай-ақ орыс тілі мен өзінің ана тілін де білуі қажет. Мемлекет сіздердің мәдениеттеріңіз бен дәстүрлеріңізді сақтап, дамытуға жан-жақты қолдау көрсетеді. Дегенмен сіздер, әсіресе, ауылда тұратын азаматтар мемлекеттік тілді білгендеріңіз аса маңызды», – деді Мемлекет басшысы.

Сонымен қатар Президент жастардың Қордай ауданындағы бірнеше ауылда ғана емес, Қазақстанның барлық өңірінде жұмыс істеуіне мол мүмкіндік бар екенін жеткізді.

«Қазақстан – байтақ әрі бай мемлекет. Еліміздің солтүстігінде құнарлы жерлер бар. Біз неге бір жерде ғана тұрақтауымыз керек? Балаларыңызды солтүстікке, шығысқа қарай жіберіңіздер. Солтүстік, батыс, оңтүстік, шығыста сіздердің балаларыңызға жұмыс істеп, ақша табуға мүмкіндік мол», – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы жұртшылықты қайғылы оқиғаның қайталануына жол бермеуге шақырды. Өңірдегі құқық қорғау органдарының жаңа басшылығына қоғамдық тәртіп пен тұрғындардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ, қылмыстың алдын алу жөнінде міндет жүктелді.

Кездесуде Қордай ауданының Құрметті азаматы Шисыр Диналасон кезінде қамқорлық көрсеткен қазақ халқына ардагері жергілікті дүнгендердің болған оқиғаға өкініш білдіріп, кешірім сұрайтынын айтты. Сортөбе ауылдық мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі Эдик Суларов жергілікті балаларға мемлекеттік тілді, Қазақстан тарихын, қазақ халқының салт-дәстүрін оқытуға ниетті екенін жеткізді.

Кездесу соңында Қазақстан Президенті Қаракемер, Масаншы және Сортөбе ауылдарындағы қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ететін Арнайы жедел әрекет ету жасағының жауынгерлерімен, Ұлттық гвардияның әскери қызметшілерімен әңгімелесті.

Ауыт МҰҚИМБЕК:

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛМЕЙТІН БАСШЫЛАР ӨЗ ОРНЫН БОСАТСЫН

Туындап жатқан кикілжін, өкпе, реніштің ең басты бір себебі мемлекеттік тілді құрметтемеуден, қазақ тілін білетіндердің өзі Ресей тілін қолдана жөнелетінінен екені жасырын емес.

Міне, Президент Қасым-Жомарт Тоқаев сол мәселені шешу үшін ашық және нақты тапсырма берді.

Сондай-ақ, Қасым-Жомарт Кемелұлы өзге ұлыстар мен этностарды Қазақ ұлтын өзек ете отырып біртұтастандару керек екенін де айтты.

Ендеше, басқа жол жоқ! Себеб-сылтынды қойып, барлық мекемелер мен кәсіпорындар көктемнің бірінші жұмыс күнінен бастап, жұмысты тек қана қазақ тілінде жүргізуі керек!

Мемлекеттік тілді білмейтін басшылар өз қаражатына маман жалдап үйренсін, болмаса орнын босатын!

Халықтың төзімі таусылды!
Егер, ел тұтқасын ұстаған тұлғалар мемлекет және оның тыныштығы керек дейді екен, тек қана қазақ тілінде сөйлесін!!!

БАС ПРОКУРАТУРА

ЖЕР ТЕЛІМДЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ЗАҢБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ РАСТАДЫ

Бас прокуратура көлік инфрақұрылымы объектілерінің жанындағы жер телімдеріне қатысты бірнеше рет заңбұзушылықты растады.

Естеріңізге сала кетейік, Алматы маңында болған апаттан кейін «Ақ жол» демократиялық партиясының парламенттік фракциясы Бас прокуратураға темір жолдарға, автомобиль жолдарына іргелес жатқан аумақтарды дамытуға қойылатын талаптардың сақталуы, сондай-ақ осы саладағы заң бұзушылықтар үшін лауазымды тұлғалардың жауаптылық шараларын қатайту туралы депутаттық сауал жолдаған болатын.

Бас прокурордың жауабында прокурорлар әуежайлардың санитарлық-қорғау аймағында 1,5 мың учаскені анықтағандығы белгілі болды. 11 әуежайда мұндай аймақтар мүлдем жоқ. Әуежай комиссияларының рұқсатынсыз қауіпсіздік аймақтарында 100 мыңнан астам түрлі нысандар салынды. «Осындай бұзушылықтар

теміржол және автомобиль көлігі саласында да анықталды. Осылайша, әкімдіктер темір жол көлігінің қорғау аймақтарын ескермей, заңдарды бұза отырып, 4666 учаске шығарды, олар бойынша 163 ғимарат салынған. Соңғы 3 жыл ішінде тек қана 330 адам соғу фактісі тіркелді, оның 194-і өлімге әкелген» – делінген Бас прокурор Г.Нұрдаулетовтің ха-

тында. Сонымен қатар, хатқа жауапта Бас прокуратураның үкіметке көлік инфрақұрылымына жақын жер учаскелерін беру талаптарын күшейту туралы ұсыныс жіберетіндігі айтылған.

Қазақстанның «Ақ жол» демократиялық партиясы және оның парламенттік фракциясы сайлауалды бағдарламасын жүзеге асыру жұмыстарын жалғастыруда.

САЙЛАУ НАУҚАҢЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ДАЙЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ

Қазақстанның «Ақ жол» демократиялық партиясы Орталық кеңесінің пленумында партия төрағасы Азат Перуашевтің баяндамасы тыңдалды.

А.Перуашев парламенттік фракцияның атқарған жұмысы туралы хабарлады. Атап айтқанда, ол үкіметте өткен «Парламенттік оппозиция туралы» заң жобасының таныстырылымы және партияның жаңа бағдарламасын дайындау туралы айтты. Партия төрағасы әріптестеріне «Ақ жол» демократиялық партиясы филиалдарының жаңадан сайланған Ақмола облыстық филиалының төрағасы Борис Мельников пен Түркістан облысынан Абзал Салықбаевты таныстырды. Оларға филиалдарды дамыту жоспарларын ұсыну үшін Орталық Комитеттің келесі жалпы отырысына тапсырылды.

Пленум партиялық тізімдер бойынша алғаш рет өткізілетін жергілікті мәслихаттар сайлауына ерекше дайындықтың қажеттілігін атап өтті. Осыған байланысты, бизнес және ұлттық зиялы қауым өкілдерінен басқа, жастар мен әйелдер де белсенді түрде ұсынылады. Өйткені партияда лайықты кандидаттар көп. Азат Перуашев парламенттегі «Ақ жол» фракциясы әдеттегідей орта жасы бойынша ең жас партия болып саналады, оның 40% әйелдер құрайтыны айтып, «Президенттік сайлауға Дания Еспаевандың кандидатурасы ұсынылып, ол алты кандидаттың арасында жасырын дауыс беру арқылы партия съезінде 49,5% жинаған» - деді партия төрағасы.

12 наурызда Маңғыстау филиалы жастар қанатының 5 жылдық мерейтойын атап өтеді. Оған филиал төрағасы Жанбырбай Матаевтың қолдауымен басқа аймақтарда қолдау тапқан бірқатар

бастамалар ұсынылды. Белсенді волонтерлық жұмысты «Ақ жол» партиясының мүшелері, Шығыс Қазақстан облысындағы студенттер, Шымкент қалалық партия жетекшісі Әлімхан Абжановтың қолдауымен Шымкент қаласының жас кәсіпкерлері жүргізеді.

Перуашев партияның Қарағанды облысы бойынша филиалының төрағасы Ермек Әбділинге кәсіпкерлердің құқығын белсенді қорғауы үшін алғыс білдірді және 5 наурызда «Ақ жол» фракциясының парламенттік өтініші Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотында жиналысқа жоспарланғанын айтты.

Сонымен қатар, «Ақ жол» партиясының Жамбыл облысы Партия ауданының үйлестірушісі Әсет Райқұлов атышулы оқиға кезінде Булар-батыр ауылындағы жергілікті тұрғындарды қорғай білді. Белгісіз біреу шабуыл жасағаннан кейін, фракция үйлестірушісі қолдары мен қабырғаларын сындырып, бетіне бірнеше рет жаракат алған. Шабуылдаушылар оның көлігін өртеп жіберді. Азат Перуашев Әсет Райқұловқа тезірек сауығып кетуді тілеп, Жамбыл облыстық

филиалының төрағасы Асан Көшмамбетовтен қолдау мен алғыс сөздерін жеткізуді өтінді.

Сонымен қатар, «Ақ жол» демократиялық партиясының төрағасы азаматтық белсенді Дулат Ақәділдің қайтыс болуына байланысты 26 ақпанда Нұр Сұлтан қаласының прокурорына хат жолдап, қайғылы оқиғаны қоғам үшін мұқият және ашық тергеуді және жауаптыларды жауапкершілікке тартуды талап етті. Д. Ақәділдің қайтыс болуына байланысты қандай да бір себептермен тергеу изоляторына қамалғаннан кейін мекеме әкімшілігі ұсталған адамның денсаулығының жақсүйін қадағалап, оған уақтылы медициналық көмек көрсетуге міндеттілік еске салды.

Орталық кеңес аймақтық филиалдарға жергілікті мәслихаттарға кандидаттардың тізімдерін қалыптастыруға жауапкершілікпен қарауды, партияның жергілікті сайлау комиссияларындағы өкілдігін кеңейтуді және тәуелсіз бақылаушылармен алдын-ала байланыс орнатуды тапсырды. Пленарлық отырыста «Ақ жол» демократиялық партиясының 2020 жылға арналған жиынтық жоспары мақұлданды.

САЛЫҚ ДАУЛАРЫ БОЙЫНША ЖҰМЫС ҚАЙТА ЖАНДАНДЫ

«Ақ жол» партиясының өтінішінен кейін Жоғарғы Сот салық даулары бойынша жұмыс тобының жұмысын қайта жандандырды. Келесі отырыс осы жылдың 5 наурызында өтті.

Еске сала кетейік, 2019 жылы «Ақ жол» партиясының бастамасымен Жоғарғы Соттың сайтында мемлекеттік органдар, ҰҚП, Мәжіліс депутаттарынан тұратын жұмыс тобы құрылды. Проблемалық мәселелерді шешу үшін ұсыныстар дайындалды, бірақ олар орындалмай қалған болатын.

Ағымдағы жылдың қаңтар-ақпан айларында кәсіпкерлердің көптеген өтініштерінен кейін «Ақ жол» партиясы тағы да осы тақырыпқа оралды. Салық даулары бойынша бірқатар жиналыстар ұйымдастырып, Қаржы министрлігіне және Бас Прокурорға тиісті депутаттық сауал, Жоғарғы Сот төрағасына хат жолдаған болатын.

ҚР Жоғарғы Сот төрағасы Жақып Асановтың Бас прокуратураға, Қаржы министрлігіне, Әділет министрлігіне, ҰҚП мен А.Перуашевке жолдаған хатында: «Кәсіпкерлікті қолдаудың маңыздылығын ескере отырып, «Ақ жол» парламенттік фракциясы осы мәселе бойынша жұмыс тобының жұмысын жандандыруды ұсынды. Менің қатысуыммен жұмыс тобының отырысы ағымдағы жылдың 5 наурызы сағат 15.00-де Жоғарғы Сот ғимаратында жоспарланғанды» деп жазылған.

«Ақ жол» демократиялық партиясы және оның парламенттік фракциясы сайлауалды бағдарламасын жүзеге асыру және отандық бизнестің мүдделерін қорғау жұмыстарын жалғастыруда.

ҰРЛАНҒАН ҚАРЖЫНЫ ҚАЙТАРУ ТОБЫ ҚҰРЫЛСЫН

Қазақстанның «Ақ жол» Демократиялық партиясы 2015 жылдан бастап үшінші рет Еуропалық Парламенттің делегациясын қазақстандық сыбайлас жемқорлыққа қарсы шенеуніктердің ақшасын қайтару бойынша бірлескен жұмыс тобын құруды ұсынды, деп хабарлады Азат Перуашев ағымдағы жылдың 26 ақпанында «Қазақстан Республикасы – Еуропалық Одақ» парламенттік ынтымақтастық комитетінің отырысында.

Қазақстандық демократтардың көшбасшысы 2015 жылы 25 қыркүйекте және 2018 жылғы 10 мамырда осындай ұсыныстарды «Ақ жол» партиясының атынан ресми түрде жасағаны еске салды.

«Содан кейін біз Еуропалық Парламенттен Еуропаға қашқан жемқор шенеуніктердің қаражаттарын анықтап, оларды біздің адамдарға қайтаруды сұрадық. Бірақ бұл ұсыныстар әлі де жауапсыз қалып отыр», деді ол басқа елдердің қазақстандық ақшаларға қызығушылығын жоққа шығармай.

Сонымен қатар, Перуашев «Ақ жол» демократиялық партиясының депутаттары ағымдағы жылдың ақпан айының басында болғанын атап өтті. Олар депутаттық сауалын Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігіне жемқор шенеуніктер алып кеткен ұлттық ақшаны оффшорға қайтару туралы БҰҰ-ның арнайы тобына жіберу туралы ұсыныспен жіберді.

Global Financial Integrity халықаралық сарапшыларының Қазақстаннан оффшорлық компанияларға заңсыз шығарылған қаражаттары туралы мәліметтер 167 миллиард долларға бағаланады. Бұл республиканың сыртқы қарызымен (158 миллиард доллар) немесе жылдық ЖІӨ-мен (шамамен 170 миллиард доллар) салыстырылады.

«Менің ойымша, Қазақстанның бұл мәселеде Еуропалық Парламенттің көмегіне сенуге құқығы бар. Сондықтан мен тағы да үшінші рет сыбайлас жемқорлыққа қарсы шенеуніктердің қаражатты қайтару үшін Қазақстан мен Еуропа Одақ парламенттерінің бірлескен жұмыс тобын құруды ұсынамын. Сізден осы ұсынысты бүгінгі отырыстың хаттамасына қосып, шешім қабылдауыңызды сұраймын», – деп толықтырды Азат Перуашев.

Қазақстанның «Ақ жол» демократиялық партиясы және оның парламенттік фракциясы сайлауалды бағдарламасын жүзеге асыру жұмыстарын жалғастыруда.

Қазақстанның «Ақ жол» Демократиялық партиясының баспасөз қызметі

ФОРТ-ШЕВЧЕНКОҒА АҚКЕТІК АТЫ ҚАЙТАРЫЛУЫ КЕРЕК

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ ӘКІМІ С.ТҰРЫМОВ, МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСТЫҚ МӘСЛИХАТЫНЫҢ ХАТШЫСЫ Н.ТҰРМЫШЕВ,
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСТЫҚ ОНОМАСТИКАЛЫҚ КОМИССИЯСЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ Қ.ЖҰМАШЕВ МЫРЗАЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА

«Форт-Шевченко – қала. Түпқараған ауданының әкімшілік орталығы. Каспий теңізінің шығыс жағасында, облыс орталығы Ақтау қаласынан солтүстік-батысқа қарай 130 км. жерде орналасқан. Орта ғасырларда бұл жерде теңіз айлағы – Кетікқала қалашығы орналасқан. Бекініс аумағында жүргізілген археол. қазбалар нәтижесі бойынша Кетікқала қалашығы X–XV ғасырларда Еуропа мен Орталық Азияның экономикалық орталықтарымен сауда байланыстары болғанын айғақтайды. Каспий теңізінің шығыс жағалауын игеру мақсатында 1716 ж. Ресей патшасы Петр I-нің әмірімен А.Бекевич-Черкасский басқарған экспедиция осы жерде алғашқы «Әулие Петр» орыс қамалының іргетасын қалады. 1846 ж. штабс-капитан М.И.Иваниннің басшылығымен Ново-Петровск бекінісі бой көтерді. 1857 жылдан бекініс маңында пайда болған қала Форт-Александровск, кеңес өкіметінің алғашқы жылдарында Форт-Урицкий, 1939 жылдан қазіргі атымен аталады. Қаланың шетінде Қорғантау тауында қираған бекіністің қалдықтары сақталған. 1882 ж. Форт-Александровск Маңғыстау уезінің орталығы болып, 1896 ж. оған қала атағы берілді. 1850–1857 ж.ж. мұнда украинның ұлы ақыны Т.Г.Шевченко айдауда болды. 1932 ж. Шевченконың мемориалдық мұражайы ашылды (Уикипедия — ашық энциклопедиясынан алынған мәлімет).

тек қана бір Аллаға аян. Ол кезеңдерде патша әскері мен жергілікті қазақтар арасында талай қанды қырғын соғыс, қақтығыстар болған. Маңғыстау жерін жаулап алып, халқын қанды қырғынға ұшырату осы қаладағы әскери бекіністен басталған. Бекініс Маңғыстау қазақтарын өзіне тәуелді етіп, жерін отарлау үшін салынған. Әйтпесе, Ресей патшалығынан Түпқарағанға әскери бекініс салуды бірде-бір қазақ баласы сұрамағаны анық. Сондықтан мұны ақыл-есі түзу жан жоққа шығара алмайды.

Тарас – ұлы ақын. Ол көксеген Бостандық, Еркіндік, Тендік ешқашан өз мәнін жоймақ емес. Алайда тек қана бұл бүкіл Маңғыстау халқының «қарашанырағының» есімін иелену үшін, кімде-кім мың жерден басын тасқа ұрса да» жеткіліксіз. Оның үстіне ол сөз зергері ретінде Маңғыстау және оның тұрғындары жайлы бір ауыз да қалам тартпаған. Кейбіреулер оны ақтау үшін, оған жазуға тыйым салынған деген желеуді алға тартады. Бұл шындықтың маңына да жуымайды. Әйтпесе, басқасын былай қойғанда, Таушық көмірін зерттеуге белген Антипов, Эскупеидасына еріп бір желз бойы, Маңғыстау даласын кезіп сурет салмаған болар еді. Оның үстіне жеті жылдан кейін «айдауы» бітіп, еліне барғаннан кейін оның қолын ешкім ұстап отырған жоқ емес пе?

Шынығында да, оның қолын еш жерде ешкім ұстаған жоқ. Ол Маңғыстауда «айдауда» жүргенде күнделік жүргізген. Оның күнделігінде: «Нағыз шөл тала. Тек қана құм және тас, шөп те, ағаш та, тіпті ештеңе жоқ» (Т.С.Досанов «Тайна Руники» Алматы-2013. 170 бет). Маңғыстау жайында бар жазғаны осы. Себебі, патша әскеріне қазақ баласы адам емес, жабайы аңмен парапар еді.

Тарастың жергілікті халық алдындағы жалғыз еңбегі Маңғыстаудың тау-тасының суретін салғаны. Сол тау-тастар (шындар) әлі сол күйі, сол орнында тұр, өзгерген ештеңесі жоқ. Қазақтардың тұрмыс салтына байланысты салған суреті «Байғұстар», «Қазақ қызы Катя», тағы бірі Қазақ әйелінің тыр-жалаңаш бейнесі. Оны кезінде Т.Шевченконың Қиболла Сыдықов «Бұл Шевченконың Қазақ тұрмысын көрсетуде ауытқуға барғанын, әдетте қазақ әйелі өзге еркектің, оның ішінде діні бөлек ер адамның алдында ашық-шашық жалаңаш отырмақ емес. Олай ету – өліммен тең, тезек терген қабы мен соңғы алашасын тепшіні кесе де, иінін жабады. Тарастың жалаңаш қазақ әйелін салған суреті соған қарағанда, сөз жок, жергілікті халықтың салт-тұрмысын нашар білгендігін сипаттайтын сияқты». Айдауда (узник) болса білер еді, ал басқыншы әскерге оның

қажеті жоқ. Тарастың бұл әрекетінің біз білетін әділ бағасы, бүкіл қазақ жұртын және олардың аналарын табанға салып қорлау болып табылады. Есі дұрыс қазақ баласы ол заман түгілі «гендерлік» саясат қақ төрімізде тайрандаған бүгінгі заманда да ондайға жол бермейді. Бұған басқаша түсіндік қарашанырағы атауына ие болған Т.Шевченконың Қазақ халқы алдындағы бар еңбегі осы.

Қайталап айтайық, Тарас Шевченконың Украина халқының ұлы ақыны екеніне дауласпаймыз. Бірақ оған құрмет өз елінде аз көрсетіліп жатқан жоқ. Ол кісі қайткенде де қазақтың «Қарашанырағының» иесі аталатындай бұл Маңғыстауға ешқандай еңбегі сіңбегендігі де ақиқат. Оған сол қаладағы мұражай да жеткілікті.

***

«Мен жиырма жыл бойы әскери қызметте жүріп, қазақтармен болған талай соғысқа қатыстым. Бірақ, дәл мынадай көзсіз және жанкешті табандылықпен жүргізілген шабуылды көрмеп едім. Форттың тағдырын осының бірмен еді. Онда мұның немен аяқталатынын көзге елестетудің өзі қорқынышты». Бұл жазбаны 1870 жылы Маңғыстаулық Адайлардың қазіргі Форт Шевченко қаласындағы орыс бекінісіне жасаған шабуылдың өз көзімен көрген патшалық Ресейдің корпус офицері, топограф майор Зеленин жазып қалдырған екен.

Тарихқа үңілсек, сол бекініске Адайлар сан рет шабуыл жасаған екен. Ақыр соңында олардың жергілікті қазақтардың шабуылынан қорыққаны соншалық, әскери бекіністі жан-жағынан адам жақындай алмайтын биік шың басына апарып салуға мәжбүр болған. Ал, өздері сол камалдан ұзап ешқайда шыға алмаған, тіпті айлап, жылдап тау басынан төменге түсе алмаған кездері де болған.

1870 жылғы патшалық Ресейге, 1930 жылғы Кеңес өкіметіне қарсы көтеріліске қатыспаған, не оған қарсы шықпаған бірде-бір маңғыстаулық болмаған. Барлық халық түзек атқа қонған. Бұл ел түгел дерлік қазақ халқы мен Орта Азия елдері Ресей патшалығы түгел жаулап алған екі ғасырлық бодан кезінде де оған бағынбады, айтқанына көнбеді, айдағанына жүрмеді. Осылайша, бүкіл Қазақстан мен Орта Азия мойындаған Ресей бодандығына бас иместен Қазан төңкерісіне жетті. «Түздіктердің ең бір ержүрек тайпасы Адайлардың орыс бодандығына берілмеуі Орта Азия хандықтарын орыс отаршылдығынан 150 жыл бойы сақтап тұрды», — деп жазды Ф.Энгельс бұл туралы.

Сол соғыс туралы ақын Светқали Нұржан ініміз былай деп, жырға қосты: «...Сонау өткен отыз бірдің жылында, Устірт үсті, Самның орғыл құмында Ту көтерді Мырзалы мен Бокмаш «хан», Майдан ашып бөлшебектей зұлымға.

Мендегі жел жабысып ед жатында, Кете бардым сол ерлердің сапында. «Елмен бол!» — деп басып берді

сонда әкем

Құмай торы ат, бесатарды тақымға.

Жыршылар бар, қарайтын бар жауырын, Байқастаймыз ел дыбысын, жауынын. Хабар жетті: «Елу-алпыс «Күпу» кеп Басты, — деген, — Тұрман ахун ауылын!..»

Жау емінсе, сау елінде жатар ма? — Сау етістік Самның таны атарда! Қырып салдық шошқаларша шынғыртып, Бәйбішені кергенде иттер бақанға.

Содан бастап, алағай да бұлағай, Бұл дүбірден кім қалушы ед, сірә, жай! Жүз жігіті түрмеде еді Адайдың, Ақкетікке тарттық содан шыдамай.

Тура шауып құрып қойған ажалға, Ақкетікті айналдырдық мазарға. Қалған жағын ту-талақай қылғанмен, Алдырмады әскері бар казарма.

Ай, сол күні кеме қаптап теңізден, Пулемет — жүз, айырпылан сегізден, Оқтан шашу шашты дерсін! — Теріп жеп Бір тойындық, басқа жұрттан неміз кем!..

От ішінде салып жүріп алысты, Амалсыздан, қолдан бердік намысты. Кете бардық, қанмен жуып ат жалын, Жауға алдырып екі жүздей арысты! («Адайдың соңғы «бандасы»).

Маңғыстаулықтар Кеңес үкіметімен де қырық жыл айтқасты. Х.Досмұхамедов «Адайлардың орыс отаршылдарымен араласы алақандай Форт-Шевченко қаласының аумағынан асып жарыған жоқ. ...Қазақтың Адай сияқты рулары, шындығында, орыс өкіметі Хиуа мен Түрікпенді алғаннан кейін ғана бағынды» деп жазды («Аламан», А. 1991. 409 бет). Олардың өз мәдениетімен (ілімімен) араласқан кезеңі бар-жоғы елу жылдың араласы. Қазақ даласы 300 жылға жуық бодандық кезінде қазақтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрыптарын жоғалтпай сақтап қалған да осы Маңғыстау. Сондықтан да ол «360 әулиелі Киелі Маңғыстау» деп аталады. Ал біз Тәуелсіздік алғанымызға отыз жыл өткенімен, сол ұлы аталарымыздың жанкешті ерлігін қайталамақ түгілі, сол қаланың тарихи атауында қайтара алмай жүрміз.

Биылғы 2020 жылы: 1870 жылғы Маңғыстау халқының Орыс отаршылдығына қарсы көтеріліске шыққанына 150 жыл, Қазақ жасақтарының Ақ патшаның атаман В.С.Тостов басқарған отты қарумен мұздай қаруланған 15 000 әскері талқандағанына — 100 жыл, 1930 жылғы Коммунистік Кеңес озбырлығына қарсы көтеріліске шыққанына 90 жыл толып отыр. Айтулы оқиғалардың осылай тоғысуы Алланың қалауы болар.

Сөз соңында айтарым, сол соғыстар да шейіт кеткен арыстарымыздың аруағын еске алып, сол қалаға АҚКЕТІК тарихи атауын қайтаруды ұсынамын.

Мұхамбеткәрім ҚОЖЫРБАЙҰЛЫ
Маңғыстау

Тақир БАЛЫҚБАЕВ,
Абай атындағы Қазақ
ұлттық педагогикалық
университетінің
ректоры, профессор

ЖАҢА ТҰРПАТТАҒЫ МҰҒАЛІМ ДАЯРЛАУ –

Ғылым мен техника, ақпараттық технология көз ілеспес жедел қарқынға заулап бара жатқан ХХІ ғасырда білімін дамытпаған ел жаһандық өркениет көшінен кейін қалып қоятыны жасырын емес. Сондықтан біздің елімізде білім беру жүйесін әлемдік үрдістерге сай жаңаша ұйымдастыру, реформалау бағытында нақтылы іс-әрекеттер жүзеге асырылып жатқаны белгілі. Қазақстан қоғамы өткен ғасырдың тоқсаншы жылдарынан бастап едәуір экономикалық-әлеуметтік маңызы бар реформаларды жүзеге асырып, жаңа кезеңге аяқ басты. «Халқымыздың әл-ауқатының жақсаруымен бірге оның рухани дүниесі де жаңарып, әлемдік білім беру кеңістігінен нәр алуға қол жеткізді. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жаңартудың жеке тұлғаны қоғам мен мемлекеттің болашақ табыстықтарымен сәйкестендіру болып табылады», – деген Елбасымыз Н.Назарбаевтың ұстанымын басшылыққа алып, отандық білім беру жүйесін замана талабына сай жаңаша ұйымдастыру – басты назарда.

Сондықтан қазіргі таңда халықты толғандыратын басты мәселенің бірі де осы білім сапасы екені анық. Ал білім сапасы мұғалімнің біліктілігі мен қабілетіне тікелей байланысты. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылы Нұр-Сұлтан қаласында өткен мұғалімдердің дәстүрлі тамыз кенесінде сөйлеген сөзінде: «Қазіргі жаһандану дәуірінде жана технологияға негізделген дамуы өмірлік және қарқынды әлемдік өзгерістер әкелді. Адам капиталына, білім сапасына қойылатын талаптар мүлдем өзгеше. Сапалы білім қарқынды дамудың басты шартына айналды. Ұлы Абай үнемі сынға алған «масылдық» қоғамға ешқашан жүктеледі. «Жеті түрлі ілім білетін» ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің негізгі міндеті», – деген еді. Қарап отырса Мемлекет басшысының бұл сөзі сапалы білім беру мен білікті мұғалім даярлау ісінің нақтылы бағдарламасы іспетті.

Иә, шын мәнінде, мұғалімдік кәсіптің шын жүрегімен сөйлеп, оны бәрінен де жоғары қоя білетін шынайы ұстаз даярлау бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі екенінде дау жоқ. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті еліміздегі жоғары оқу орындарының қара шаңырағы әрі әдістемелік базасы болып табылатындықтан, бұл мәселе бізді бәрінен де бұрын толғандыратыны айқын. Сапалы ұстаздар даярлаудың барлық әдіс-тәсілі, тәжірибесі

осы бас оқу орнынан бастау алуға тиіс. Сол себепті университет басшылығы, біздің ғалымдарымыз, профессор-оқытушыларымыз осы салада тың ізденістер жол ашуда. Осыдан бес жыл бұрын Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті мен Мәскеу мемлекеттік педагогикалық университеті ректорларының бастамасымен Еуразиялық одаққа мүше мемлекеттердің 44 педагогикалық жоғары оқу орнының басын қосып, Еуразиялық педагогикалық қауымдастық құрылғаны белгілі. Бұл қауымдастықтың негізгі міндеті де ХХІ ғасырдың білікті педагог кадрларын даярлау мәселесін бірігіп ойластыру, бірге шешу, маған даярлау инновациялық технологияларын енгізу, озат тәжірибелерін ортаға салып, оны жүзеге асыру және мұғалім даярлауға байланысты ғылыми жобаларды, әдістемелерді бірге атқару болып табылады. Еуразиялық мемлекеттер педагогикалық жоғары оқу орындары Қауымдастығының өкілдері осы бес жылда оншақты рет бас қосып, ғылыми-тәжірибелік конференциялар өткізіп, оларда жаңа мұғалім даярлаудың жолдарын қарастырды. Біздің университет пен Мәскеу мемлекеттік педагогикалық университеті, Челябинск, Омск, Новосибирск педагогикалық университеттері бірлесіп өткізген конференцияларда, форумдарда, кездесулерде сапалы педагогтар даярлау, жас ұстаздардың өз мамандықтарына деген ынта-ықыластарын арттыру, мұғалім кадрларын әзірлеу жөніндегі жаңа инновацияларды игеруді талқылау көптеген құнды пікірлер алмасылды. Бұл бірлескен жұмыстар бұдан былай да жалғаса береді.

Мемлекет басшысы К.Тоқаев

2019 жылғы мұғалімдердің тамыз конференциясында сөйлеген сөзінде: «Білім сапасын көтеру үшін кешенді шаралар қабылдау керек. Бұл, алдымен, мұғалімдердің біліктілігіне, оқулықтардың сапасына байланысты мәселелер», – деген болатын. Олай болса сапалы білім – сапалы маман даярлаудың кепілі екені өзінен-өзі түсінікті. «Бізге жақсы мұғалім бәрінен қымбат. Өйткені мұғалім – мектептің жүрегі» деп ұлы педагог Ыбырай Алтынсарин айтқандай, мектептің нағыз жүрегі барлық талантты жастарды іздеп табу үшін біз Алматы қаласындағы ЮНЕСКО-ның білім беру жөніндегі интернационалдық орталығымен бірге бірнеше жобаны жүзеге асырудамыз. Алдымен мектеп түлектері арасында кәсіптік бағдар беру

месе тәрбиеленушілерді оқыту мен тәрбиелеу, қолдау, ұйымдастыру бойынша педагогтің кәсіптік қызметін жүзеге асыратын адам», -- делінсе, бұл тұжырым мұғалім кәсібінің қаншалықты күрделі екенін анықтап тұрған сияқты. Олай болса, жас ұрпақ алдындағы осыншама жауапкершілікті мойнына ала алатын болашақ мамандарды дұрыс тандау – біздің басты міндетіміз.

Жаңа оқу жылында оқу орнымыз осылайша жаңа лекпен толықты делік. Ал енді оларды оқуға ынталандыру, жаңаша оқыту, жаңа инновациялық технологиялар бойынша білім беру арқылы ғана сапалы маман даярлауға болады. Ғылыми-техникалық прогресс шырқау шыңына шығып, адамзаттың

жұма аралығында орта мектептерде педагогикалық практикада болады. Бұл студенттеріміз университетті тәмамдағанда мектеп бағдарламасымен толық танысып, орта білім беретін мектептерге дайын мұғалім болып барады деген сөз. Жыл бойы педагогикалық практика кезінде студент өзінің педагогикалық қабілетін жаңа ұжымға таныта алады. Егерде осы аралықта ол өзінің ұшқыр білімі мен озық тәжірибесі арқылы мектеп ұжымының көңіліне шықса, сөз жоқ сол жерде ары қарай еңбек етуге мүмкіндік алады. Орта мектептерде енгізіліп жатқан жаңа бағдарламаларды біздің студенттеріміз де еркін меңгеруі үшін қолға алынып отырған дуальды оқыту бағдарламасы сөз жоқ он нәтиже берері анық.

ақыл-ойы мен қабілеті шексіз дамыған, электронды құралдар мен ғаламтор арқылы әлемдік ақпараттар тасқыны өршіп тұрған, цифрлық технология қарыштаған қазіргі кезде оқытушының еңбегі де күрделеніп, қиындай түскені мәлім. Қазіргі жастардың компьютерлік электрондық техниканы игеру қабілеті аға ұрпақтан едәуір жоғары. Сондықтан болашақ педагогтарды даярлаумен айналысатын профессор-оқытушылар жан-жақты ізденіп, біліктіліктерін жоғары деңгейге көтермесе өз шәкірттеріне сапалы білім бере алмайтыны жылдан-жылға айқындалып келеді. Осыған байланысты біздің университетімізде профессор-оқытушылар құрамының біліктілігін көтеруге ерекше көңіл бөлінуде. Мысалы, 2018-2019 оқу жылында біздің 159 оқытушымыз республикалық «Өрлеу» ұлттық біліктілікті жетілдіру орталығында курстардан өтсе, университет базасында ашылған «Қысқы және жазғы» мектептерде 200-ге жуық ұстаздарымыз оқыды. «Қысқы мектебіміз» «Педагогикалық білім: болашақ дағдыларды», «Жазғы мектебіміз» «Педагогикалық білім берудің қазіргі трендтері» курстары бойынша дәрістер циклының ұйымдастырды. 2019-2020 оқу жылының «Қысқы мектебінде» профессор-оқытушыларымыз «Педагог мәртебесі туралы» Заң мен мұғалім даярлаудың өзекті мәселелері бойынша дәрістер тыңдалды. «Ұстазы жақсының – ұстанымы жақсы» дегендей, маман даярлайтын ұстаздарымыз әлеуетті болса, олардың шәкірттері де нағыз кәсіби мұғалімдер болып шығатыны сөзсіз.

Сондай-ақ, біздің университетіміздегі тағы бір тың бастама – дуальды бітіруші студенттері оқу бағдарламасында көрсетілгендей 2 апталық немесе екі айлық педагогикалық практикадан өтуге міндеттеліп келсе, жаңа дуальды оқыту бағдарламасына сәйкес студенттеріміз жыл бойы мектептен тікелей байланыста жұмыс істейді әрі оқиды. Бітіруші курс студенттері аптаның дүйсенбі және сенбі күндері университетте дәріс тыңдаса, сейсенбі мен

Біз студенттермен қатар университетіміздің профессор-оқытушылар құрамын да биылдан бастап осы бағдарлама аясында жалпы білім беретін орта мектептерде 30 сағат көлемінде жұмыс істеу немесе тәжірибе бөлісу жұмыстарын атқаруға міндеттеп отырмыз. Бұл бастама да оқытушыларымыздың мектептермен тікелей байланыс орнатып, маман даярлауда қазіргі мектеп сұранысына сай жұмыстар жүргізуі керек деген мақсатта атқарылуда. Қаңтар айында өткен «Қысқы мектеп» шеңберінде бұл бағдарламаның жетістіктері мен кемшіліктері туралы жан-жақты сөз болды.

2019 жылдың 22 қарашасы күні «Мансап» орталығының ұйымдастыруымен «Еңбек нарығындағы сұраныстар» тақырыбында «Жұмыс беруші – 2019» форумы болып өтті. Форумға біздің университеттің жасылымымен қатар Білім және ғылым министрлігінің Мектепке дейінгі және орта білім комитетінің сарапшы маманы Айжан Шадырова, Алматы облысы білім басқармасының басшысы Дәурен Жүнісов, Жетісу аудандық білім бөлімінің басшысы Салтанат Құсәлінова, Мәдеу аудандық білім бөлімінің басшысы Ағайша Амирова қатысып, бүгінгі таңдағы жұмыспен қамтуға қатысты өзекті мәселелерді талқылады. Форум барысында студенттер мен жұмыс берушілер еркін пікір алмасты. Бұл аталған форум біздің талқылауымыздың маған болып қалыптасуына толық мүмкіндік берері анық.

Біз жаратылыстану бағытындағы оқу дәрістерін ағылшын тілінде жүргізу топтарын жыл сайын ұлғайтып келеміз. Осыған байланысты биылғы оқу жылының басында университетіміздің 80-ге жуық оқытушыларымыздың IELTS, «Toefl» бағдарламасы бойынша білім көрсеткіштерін сараптау жоспарлануда. Сондай-ақ, 7 жас оқытушысы осы оқу жылында Абылайхан атындағы Әлем тілдері университетіне таза ағылшын тілі бағыты бойынша оқуға түсті. Ал университетіміздегі мемлекеттік

аттестация құрамына білікті мамандар тартылып, мектептерде жұмыс жасайтын білікті әдіскерлер жұмысқа шақырылды. 30-ға тарта профессор-оқытушыларымыз ағылшын тілі курстарында қосымша білімін шыңдап жатса, болашақта магистратураға және Phd докторантураға түсуге ниет білдіруші 80-ге жуық жастарымыз да университетіміздің жанынан ашылған ағылшын курстарында білімін жетілдірді.

Университетімізде бакалавриаттың, магистратураның және Phd докторантураның жаңартылған инновациялық бағдарламаларын жобалау мен жүзеге асырудың тиімді жүйесі қалыптасқан. Біздің осындай 60-қа жуық білім бағдарламыз. ASIN, ACQUIN (Германия), HKAOKO, NAAP (Қазақстан) агенттіктерінде аккредиттетуден өтті. Педагогтар даярлау үшін жұмыс берушілердің қатысуымен бакалавриат, магистратура және Phd докторантура деңгейлері

беделін көтеруге ықпал етеді. «Minor»-дың артықшылығы: пәнаралық және университет түлектерінің құзреттілігін кеңейтуге, жұмыс берушілердің қызығушылығын арттыруға ықпал етуінде. Ал мамандық пәндерінің оқу-әдістемелік материалдармен, оқулықтармен және әдістемелік құралдармен толық қамтамасыз етілуі де сапалы маман даярлауға жол ашуда.

Еліміздегі педагогикалық ЖОО-ның білім беру және ғылыми-әдістемелік орталығы ретінде Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің қызметі орта білім мазмұнын жаңарту және мұғалімнің кәсіптік құзыреттілігіне жаңа талаптар қойылып отырған жағдайда педагог даярлауды жетілдіруге бағытталуда. Мұғалім даярлаудың өзектілігін арттыру мақсатымен 187 пәннің мазмұны жаңартылды. «Педагогикалық өлшем», «Адаптацияланған инклюзивті білім беру ортасын

ника мен мехатроника бойынша үйірмелер ұйымдастыруға, студенттер мен мектеп оқушыларын олимпиадалар мен конкурстарға дайындауға, олимпиадалар мен конкурстар өткізуге көмек көрсетумен айналысады.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті еліміздегі педагогикалық білім беру жүйесінің ғылыми-білім беру және әдістемелік орталығы ретінде педагогикалық білім беру мен педагогикалық ғылым саласында арнаулы инновациялық жобаларды жүзеге асырады, республиканың білім беру ұйымдарына ғылыми-әдістемелік көмек көрсетеді және шығармашылық қолдау жасап отырады. Университеттің оқу әдістемелік ОӘК РОӘК орталығы Ы.Алтынсарин атындағы ұлттық білім беру академиясымен және Назарбаев зияткерлік мектептері мен бірге «Педагогикалық профильдегі білім бағдарламаларына жаңартылған орта білім мазмұнын шоғырландыру» тақырыбында

ӘЛ-ФАРАБИ ІЛІМІ ҚАШАН ДА ӨМІРШЕҢ

Ғұлама ойшын, ғалым Әл-Фарабидің математика саласындағы мұраларын зерттеп қана қоймай, оны қазіргі білім беру жүйесіне енгізу керек. Бұл туралы республикалық ғылыми семинарда айтылды.

«Нақты ғылымды дамытуға жол салған «Математикалық трактаттар» әлі де құндылығын жойған жоқ», — дейді ғалымдар. Қазақстанда жоғары класты машиналар мен механизмдердің теориясының негізін қалаған Өмірбек Жолдасбеков — Әл-Фарабидің тұжырымдарын зерттеп, оны ғылыммен ұштастырған бірден бір ғалым. Зерттеушінің еңбектерін дамыту негізінде көтергіші бар шағын роботтар, экзоскелеттер, инновациялық элеваторлар жасалды. Бұл жобалар еліміздің энергетика, медицина, отын өнеркәсібінде жоғары сұраныста. «Өте қарапайым манипуляторлар жасап жатырмыз. Манипуляторлардың жүргізіштерінің барлығы қозғалатын буындарда тұрмайды, массасы азаяды да, дәлдігі қатандығы күшейеді. Сондықтан роботтар басқару

жағынан, қай жағынан болсын, қарапайым. Солардың барлығын медициналық робот жасағанға, экзоскелет жасағанға тағы басқаға пайдаланып, үлкен бағдарлама, жобалар жасап, істеп жатырмыз. Жолдасбековтың кезінде жасап құрып кеткен үлкен теориясы, қазір өзінің қолданысын табуға» — дейді Ө.Жолдасбеков атындағы механика және машинатану институтының директоры Амандық Төлешов.

УАҚЫТ ТАЛАБЫ

бойынша 124 жаңа білім беру бағдарламалары әзірленді. Олардың бәрі де талқылаудан, сараптамадан өтіп, Білім және ғылым министрлігінің Реестріне енгізілді. Аталған білім бағдарламаларының бәрінде инклюзивтік педагогика, критериалдық бағалау, арт-білім беру, орендетілген тіл дайындығы, сыни тәуелділік, ұлттық патриоттық тәрбие сияқты педагогикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған пәндер қамтылған.

82 білім бағдарламасы «Minor» қосымша траекториясы бойынша дайындалса, оның 60-ы бакалавриатқа, 14-і магистратураға, 4-і Phd докторантураға арналған бағдарламалар. Олар: «Major»+«Minor» білім бағдарламалары; «Арнаулы педагогика және Арнаулы мектепке дейінгі педагогика», «Информатика және «Информатика мен робототехника», «Тарих және цифрлы тарих», «Музыкалық білім» және «Хорды дирижерлеу», «Педагогика және бастауышты оқыту әдістемесі» + «Инклюзивті білім беру» пәндерін қамтиды. «Major» + «Minor» білім бағдарламалары университет түлектерін жұмысқа орналастыруға, ЖОО мен студенттің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, білім сапасы мен оның тиімділігін жақсартуға, университеттің халықаралық

құру» «Community Service», «Білім берудегі менеджмент және электрондық құжаттама» сияқты жаңа оқу пәндері енгізілді. «Информатика», «Физика», «Химия», «Биология», «Химия-биология», «Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу», «Физика-информатика» пәндерін ағылшын тілінде оқытатын мұғалімдер даярлаудың білім бағдарламалары іске қосылды. Бізде STEM- білім беру, тіл мен пәнді GLIL бойынша шоғырландырып оқыту технологиясы, SMART — мақсат қою әдістемесі, коллаборативті ортада диалогты оқыту сияқты оқытудың жаңа әдістемесі мен технологиялары енгізіліп отыр. Білім алуға бағытталған инновациялық қатынастарды енгізе отырып, біздің студенттеріміз кәсіптік тәжірибелік құзыреттілікке ие болады.

Білім беру пәнінің артықшылығы студенттермен оқу үдеріс кезінде халықаралық тәжірибеде кеңінен қолданылып жүрген жаңа бағдарламаға ерекше серпін берілуде. Бізде STEM — білім беруді жүзеге асыру үшін «Педагогикалық STEM-парк» жұмыс істейді. Оның қызметі студенттердің зерттеушілік және конструкторлық жұмыстарын жүргізуге жағдай жасау, техникалық-шығармашылыққа, бағдарламалар жасауға, робототех-

семинар өткізді. Білім мазмұнын жаңарту, болашақ педагогтарды жаңаша даярлау ісі де біздің университетімізден бастау алып отыр.

Білім беру саласындағы айрықша жаңалықтардың бірі — оқушы білімін критериалды бағалау бойынша сараптау дейтін болсақ, критерияларды бағалау жүйесіне ең маңызды нәрсе — оқушы өзін-өзі бағалауды үйреніп, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай қалай даму керектігін түсінеді, яғни бұл жүйеде оқушының қалай жұмыс жасағаны, пәнді қалай игергені, ой-өрісі бағаланады. Сондықтан болашақ мұғалім университет қабырғасында осы критериалды бағалау жүйесін ойдағыдай игеріп шығуы үшін күш жұмсаудамыз.

ҚР Президенті Қ.Тоқаев 2019 жылғы «Сындрның қоғамдық диалогы — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауында Білім беру сапасын жақсарту мәселесін қайта көтергені белгілі. Бұл мұғалім даярлауды әлемдік үдерістерге сай жүзеге асыруды талап ететіні белгілі. Осыған байланысты біздің университетіміздің бүкіл профессор-оқытушылары педагог кадрларын әзірлеуді жаңаша ұйымдастыру жолында құлшына еңбек етуде.

ШЕТЕЛДІКТЕРГЕ БІЛІМ ГРАНТТАРЫ БЕРІЛЕДІ

ҚР Білім және ғылым министрлігі Әзірбайжан азаматтарына біздің елге келіп оқу үшін жыл сайын 10 білім грантын ұсынады.

«Қазақстан Білім және ғылым министрлігі мен Әзірбайжан Білім министрлігі арасындағы 2017 жылдың 3 сәуіріндегі келісімге сәйкес 5 бакалавриат және 5 магистратура грантын ұсынады. Яғни, екі ел бір-біріне 10 гранттан береді», — деп мәлімдеді министрліктің баспасөз қызметі. Айта кетерлігі, Әзірбайжанның trend.az ақпарат агенттігі Қазақстанның Білім және ғылым министрлігі Әзірбайжан азаматтары үшін 2020-2021 оқу жылына бакалавриат пен магистратура бойынша стипендиялық бағдарламасын

жариялағандығын, білім беру қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жүргізілетіндігін хабарлаған болатын. Жалпы, еліміздің Білім министрлігінің мәліметінше, мұндай келісім Қазақстан мен Қытай, Мажарстан, Қырғызстан, Беларусь сынды тағы 12 елдің арасында бар. Келісімге сәйкес тараптар бір-біріне бірдей білім гранттарын ұсынады. Мұнан бөлек, Абай-Верн бағдарламасы аясында Франция Қазақстан үшін біржақты 100 грант (90 магистратура, 10 докторантура) бөледі. Ал Қазақстан біржақты 30 грантты Ауғанстан жастарына береді.

СТУДЕНТТЕР ОҚУЫН ОНЛАЙН РЕЖІМІНДЕ ЖАЛҒАСТЫРУДА

Коронавирус инфекциясын жұқтыру қаупінің алдын алу мақсатында Қытайда оқитын Қазақстан студенттерінің көбі оқуын онлайн режимде жалғастырып жатыр.

«Қытайдағы қазақстандық студенттердің басым көбі ол елден кетіп қалған. Студенттердің өткен айда демалыс күндері созылған еді. Қытайдағы біраз университетте оқу басталып кеткенімен, бірқатарында оқу онлайн-режимге ауыстырылды. Көбінесе біздің студенттер онлайн-режимде оқуын Қазақстанда жалғастырып жатыр. Барлық оқу орындарында онлайн оқу жолға қойылды деп айта алмаймын. Себебі Қытайдағы Жоғарғы оқу орындарының бәрінде оқу техникалық мүмкіндік жоқ», — деді СІМ өкілі Айбек Смадияров. Әйтсе де осындай онлайн оқытуға техникалық мүмкіндігі жоқ университеттерде оқитын жастардың жағдайы не болмақ? Сыртқы істер министрлігінің ресми өкілінің айтуына қарағанда ондай жағдайда қазақстандық студенттер тікелей университеттерге шығып, мәселелерін шешуі тиіс. «Егер «Болашақ» бағдарламасы

бойынша барған студенттер болса ондай жағдайда келіссөз жүргіземіз. Ал жеке өзі түскен студенттердің мәселесіне араласа алмаймыз. Олардың өздері шешім қабылдап, тікелей университетпен сөйлесуі керек», — деді ол. Айбек Смадияров Қытайдан коронавирус инфекциясы тараған Ухань қаласынан кетуден бас тартқан бірқатар қазақстандық студент барын да айтып өтті. Еске сала кетсек 2020 жылдың 2 ақпанында ҚР ДСМ Ұлттық шұғылтығы Қытайдың Ухань қаласынан 83 қазақстандықты, оның ішінде 80 студентті елге жеткізген еді. Арада екі апта өткеннен кейін Уханьнан эвакуацияланған студенттер елордадағы Көпсалалы медициналық орталықтың жұкпалы аурулар бөлімінен шығарылды. Олардың ешбірінде коронавирус инфекциясы анықталған жоқ.

Қатардағы қарапайым ғана «Студент дәптері» деген атпен 1957 жылы тұңғыш кітабы шыққан өрімдей жас Тұманбай Молдағалиевті ілгерідегі Мағжан мен Қасым саңылауын ашып, сәулесін себездетіп, сүрлеу-соқпағын салып кеткен қазақ поэзиясының жаңашыл жарқын беттерінің бастаушысы, қазақ өлеңіндегі жаймашуақ алтын дәуірдің ту көтерушісі болады деп дәл сол кездері ешкім ойламағанмен, әдебиетіміздің абыз сәуегейлері таң самалындай жаңа лепті, тосын құбылысты аңғармай қала алмапты. Мұндай көреген көріпкелдіктің алғашқы нышандарын 1960 жылдың 26 желтоқсанында Қазақ мемлекеттік университетінде болған атақты кездесуде ұлы жазушы Мұхтар Әуезовтің бір топ жас дарындарды: «Әдебиетке сұлу мінез әкелуші, үлкен мәдениетті қасиет әкелуші, нұрлы, жақсы, жарқыраған, өрісі бар» деп биік бағалауынан байқаймыз. Сол шақта өмірдің өзіндей шынайы сырлы өлеңдеріндегі «біртүрлі еліктіретін, сүйсіндіретін, оқушыға бас игізетін осыншалық шындығымен, бетке ыстық демі сезіліп кеткендей көрінетін шыншылдығымен» Әуезов сынды кемеңгердің өзінің ілтипатына ілінген, кәдімгі, жыл келгендей жаңалық сезіндірген таудай талапты жастардың бірі – ағалары үшін сол кездегі Тұмаш, кейінгі жазып жүр ағамыз – Тұмағамыз болатын. Ал белгілі әдебиеттанушы Сауытбек Абдрахманов ақынды: «Оның жауһар жырлары халықтың сезімін сұлуландырды, жанын нұрландырды, ата-ананы ардақтауға, сүйген жарды аялауға, қарындасты қастерлеуге үйретті. Бұл тұрғыдан қарағанда, Тұманбай Молдағалиев шын мәнінде ұлт ұстаздарының қатарына жатады» деп түйіндеген екен.

– Осы күнде үш күн өлең жазбасаны ауырып қалатын күдіреттің киелі дертіндей, әрі бар өміріңіздің шаттығы болған ақындық өнер өзіңізге қалай қонғаны есіңізде болар, Тұмаға?

– Төрт жасымда ғой деймін, колхоздың кеңсесінің алдында өлең айтқанымды білемін. Әрине, айтылып жүрген өлең болмақ. Бір топ ағалар маз болып қалтама ақша салып жатты. «Енді балаңа той жасайсың!» – деді әкеме. Өлең дегенде осы жағдай есімде қалыпты. Тағы бірде Қылыш дейтін атамның үйінде қой сойылып, ет пісіріліп жатты. Қолыма жілік ұстатты. Сонда бір шырылдап өлең айттым. Мектепке барғанға дейінгі осы бір-екі сәт жадымда қалыпты. Жалпы, өлең жазуды алтыншы кластан бастадым. Көрші Қайрат ауылынан бесінші класқа оқуға келген Жолмұхан Түрікпенов деген бала (қазір ҚазҰУ профессоры, психолог) өлең жазды екен. Соған мен таң қалып: «Ойпырмай, өзіміз сияқты жай адамдар да өлең жазады екен-ау, мен де жазайын» – деп талпынып бір-екі шумақ жазған болдым. Әрине, ол өлең емес еді. Сонда да болса осылай елеусіз бастап, мерекелерге анда-санда тиіп-қашып жазған өлеңдер қабырға газеттеріне шығып жүрді. Бірақ ақын боламын, өнер қуамын деп ол кезде ойлаған емеспін.

– Ондай ойдың шеті қашан қылтиды?

– Оныны бітіріп қанат қағып ұшар кезде Есік қаласындағы мектебіміздің директоры, қазіргі филология ғылымының докторы, профессор Төлеуай Ақшолоқов

Қорғанбек Аманжол, ақын, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты

деген ағамыз әрқайсымызбен әңгіме өткізді. Кезек маған келгенде: «Тұманбай, оқуға қайда барасың?» деген сұрағына: «Ленинградқа, Шығыс факультетіне барамын» деп кеуделеп соғып жіберіппін. Сосын ол кісі туыс-туғанымнан кім бар екенін сұрады. «Жалғыз шешем бар» деп едім: «Ол талабың да дұрыс. Бірақ сен мына КазГУ-ге барсаң қайтеді. Онда Әуезов сабақ береді» деді. Әуезов сабақ беретінін естігеннен кейін Ленинградқа бармақ ойымнан бірден айныдым. Әрі, байқаймын, орысша да онша күшті емес, менікі тек түссем, Әуезов деген тарапатымен оқуға КазГУ-ге түстім. Жақсы оқыдым. Өлеңімді де жазып жүрдім. Бірінші курста үш күндік қазан мерекесінде үйге бара жатып Есіктегі «Үлгілі колхоз» дейтін аудандық газетке алғаш рет өлеңдерімді апардым. Үш күннен кейін газетте бір өлеңім бар ете түсті. Сонда он алты жастамын. Енді бойыма аздап батылдықы кіріп, аудандық газетке ақырындап өлеңдерімді жіберіп тұратын болдым. Басып қояды. Бір күні редактор Үсенбай Тастанбеков ағаймен кеңірек сөйлесіп таныстым. Ол кісі өлең жайлы біраз әңгіме, ақыл-кеңес айтып, жалпы талабымды құптағандай болды. 1954 жылы хатпен қазіргі «Жетісу», сол кездегі Алматы облыстық «Коммунизм таңы» деп аталатын газетке бір өлең жіберген. Өлгі өлең басылыпты. Өзім білмеймін: «Әй, сенің өлеңің шығыпты» деп Едіге деген досым жүгіріп келті. «Украин қызына» дейтін шағын ғана өлең.

Есімде менің, есімде, Бірде оқыған кездерім. Есімде менің, есімде Сенің мөлдір көздерің. Бірге оңып өзіңмен, Бірге ойнаған кездерім. Соғыс бітіп, мамаңмен Қайта кеттің Киевке. Тым болмаса сонда мен, Қалмадым бір сүйіп те, – деп келетін.

– Әдемі өлең екен, аға. –...Жә, сол кездерде КазГУ-де әдеби кештер жиі болып тұратын. Үлкен

ӨЗІМІЗДІН

ақындар келеді. Жас ақындар да көрініп өз өлеңдерін оқиды. Сондай бір кеште доцент Бейсенбай Кенжебаев аға өлең туралы үлкен баяндама жасады. Бір уақта студенттер өлең оқи бастады. Тұрап Айдаров, Нұрғожа Оразов, бізден бір курс жоғары оқитын Еркеш Ибраһим мен Жәрдем Тоғашев. Еркеш ол кезде кәдімгідей үлкен ақын санатында. Мен қатыссам да өлең оқуға батпаймын. Сөйтіп, жиын тарар кезде қасымда отырған досым Нұрғожа қол көтеріп: «Мынау Тұманбай Молдағалиев деген жігіт те өлең жазады және өлеңдері жақсы, оқысыншы» деді. «Оқысын, оқысын» деді. Енді жалтаратын жол қалмады. Содан шығып бір-екі өлең оқыдым. «Өлеңімде өмірдің өзі берген екпін бар» дейтін жерлері бар. Орныма келіп отырғасын жұрт пікір айтты. Солардың ішінен, әсіресе, республикаға танылып қалған Еркеш суырылып қатты сөйледі. Мына жігіттен ақын шығады, бізге ақын келді деп қуана, көтере сөйлегені осы күнге көз алдымда. Басқалар да осы сөзді құптады. Мен өзім мақтау естігеніме қара тере түсіп біртүрлі қатты қысылдым, әрі айтуір ұрыспағанына, өлеңде сенің не ақын бар демегеніне қуандым. Ертесінде, фамилиясын ұмытып тұрмын, жұрфактың Мәтжан деген жігіті: «Әй, Тұманбай, кеше өлеңдеріңді мақтады» деді, мен сені «Қазақстан әйелдері» журналына апарайын, өлеңдеріңді ұсынсаңшы» деді. Мәтжан айтқаннан кейін еріп бардым. «Украин қызына» деген өлеңімді алдым. Бір-ақ өлең. «Анау есікке барып кір» деді. Кірдім. Екі әйел отыр екен. Төредегі біраз жасқа келген, есік жақтағы жас келіншек. «Неге келдің, әке?» деді. «Апай, бір өлең әкеліп едім» деп қысылып айттым. Өлеңімді оқып жымым етті де, төредегі әйелге берді. Ол кісі оқып шықты да, бұл көкек айы еді, «Бесінші нөмірге басамыз, келіп тұр, өлеңің әйбәт екен» деді. Кейін білдім ғой, өлеңімді алғаш оқығаны Тұрсынхан Әбдірахманова, төрде отырғаны «Қазақстан әйелдерінің» редакторы Әтиана Жәйтөме. Апай қазір сау-әлемде қой деймін.

– Бар, Тұмаға, қазір ол кісі 95-ке келді.

– Ендеше, жүзге жетуіне тілектеспін. Менің үлкен әдебиеттегі тұсауымды кескен осы екі кісі. Қазақтың талантты, ақпейіл екі әйелі. Көңілдімді ашып, өлеңімді басып, бүкіл республикаға алғаш таратып, қанаттандырды. Әжептәуір ақша қойыпты.

– Басқа газет-журналдарға да барған шығарсыз?

– Иә, содан өлеңдерімді басқа газеттерге апара бастадым. Енді жолды өзім таптым. «Лениншіл жаста» Нығмет Ғабдуллин аға отыр екен, екі-үш өлеңімді басамыз деп ол кісі алып қалды. «Қазақстан пионерінде» Сансызбай Сарғасбаев аға да өлеңімді жариялаймын деді. Әйтеуір, редакцияларға барып тұрам. Барған сайын өлеңімді алып қалады, бетімнен қақпайды. Менің өлеңімді күтіп отыратын сияқты. Қазіргі көзбен қарасам, өлеңді жаза салып қайта-қайта апара беру ыңғайсыз-ақ. Сөйтсем, құдай мені әу бастан-ақ жақсы адамдарға жолықтырған екен, олар он тоғыздағы жас баланың көңілін қайтармады. Рахмет, сол ағаларым өмірде біреуі бетімнен қаққан емес. Бәрі де маған болсын деді. «Пионер» журналында ол кезде Мұзафар Әлімбаев ағамыз отырады.

Әр газет-журналдағы алғашқы қаламақыма біраз ақша алдым. Не істеймін? Мұндай көп ақшаны ұстап көрген емен өмірімде. Әкем соғыста

табылған сол қуаныш күйім есімнен, сол айранның дәмі таңдайымнан әлі күнге дейін кетпейді.

– «Соныа бір жазда жайлауда, соғыстың кезі, қой баққам» деп Мұқағали айтпақшы, бала шағыңыздағы жайлау суреттері сіздің де кеудеңізге бір-бір өлең болып құйылған екен ғой?..

– Соның бәрі алғашқы сезім, жазылмаса да жанымда жарқ еткен алғашқы өлеңдер сияқты. Жүрегімдегі тұма бұлақтың көзін ашқандай. Ақынды маған сол кездерде дарып қонды мекен, кім білсін... Сонымен, тағы бір жаз аяқтала таудан асықпай түсіп келсем, жақсы көретін Әбен деген досым бар еді, сол ауылда үшінші класты қайтадан оқып жатыр. Мәнісін сұрасам, біздің ауылдың мектебінде төртінші класс жоқ, ал Әбеннің соғыстан атасы, яғни әкесінің ағасы келіп, ол кісі қасымда болшы, көріп жүрейін, сені сағындым дегесін ауылдағы үшінші класты қайтадан барыпты. Үшіншіні қайтадан оқитын Әбен досым-

дай әпенделік менде жоқ. Апам екеуіміз он екі-он үш шақырым жердегі Ақши ауылы, сол кездегі Каганович колхозына тарттық. Тура мектеп директорының үйіне алып барды. Апамды әпкелеп қарсы алып жатыр. Бірақ төртінші класс мұнда да жоқ болып шықты. Сосын апам айтты: «Менің балам зыкер. Сен ауыны бірден бесіншіге ал. Егер оқудың аяғына дейін барлық балаларыңнан озбаса, мен мұрнымды кесіп берейін» – деді. Директор біртүрлі болып кетті. Әйткенмен, әпкесінің айтқанына көнді. Мен қатты қысылдым. Ертеңіне бірінші сабақта орыс тілінен диктант жаздырды. Орыс тілімен бірінші рет бетпе-бет келуім. Галина Федоровна Коробова деген мұғаліміміз келіп: «Молдағалиев кім?» деп сұрады орысшалап. Сөйтсем, бір сөзін дұрыс жазбаппын. Бір бала қарғып тұрып: «Бұл төртінші класты оқымаған бала. Бізге үшіншіден келіп отыр» деп айтып салды. Содан мұғалім «Мұндай баланы қайтіп оқытамын» деп директорға барып айтыпты. Апамнан алып қалған директордың өзі: «Әпкемнің көңілін қимап едім, қап. Әй, жарайды, әзер болса класыңда қаларсың, әпкеме айтып қойғасын болмайды, оқи берші» деді. Ішімнен: «Мен ешқашан класымда екінші жылға қалмаймын, быыл бәрібір оқуымды жақсы бітірем» деп бекіндім. Ақынның апаң тандай болып шықты. Аамның сол айтқандай, арманын, маған деген сенімін, көңілін ақтап шығуға тырыстым, ақтап та шықтым. Жақсы оқыдым. Жылдың соңына қарай өзім қатарлы оқушылардың алды болдым.

– Іште бір от боп тұр ғой, енді...

– Кім білсін, әйтеуір көкейімде өмірі апамның айтқанын екі етпейінші, апамды жерге қаратпайыншы деген бір тілек тұрғаны анық. Шама-шарқымыша орысшаны да үйрендім. Бір класты аттап кеткен осы секіріспен орта мектепті де бір жыл ерте, он алты жасымда бітірдім. Сөйтіп университетке де өз қатарымнан бір жыл бұрын түстім. Сол кезде сельсоветтен асығыс анықтама алып жүргенде «көкек айында тудым» дегенімді Қабылда Бай-болов деген ағамыз «көктем» деп естіп, жыл сайын туған күнімді де бір ай бұрын, 20 наурызда тойлайтын етіп заңдастырып тастаған-ды. Сірә, сәл озыңқылау жүруді маған тәңірім өзі бұйырса керек.

– Есеюдің келесі сатылары, еңбекке араласуыңыздың жай- жапсарын біле отырасыз?

– Бесінші курста оқып жүргенімде бір-екі өлең берейін деп бір күні тағы «Лениншіл жасқа» келдім. Өлеңімді қарайтын Нығмет аға жоқ, орнында

В последнее время в связи с известными событиями в Кордае стала актуальной тема национальных ценностей и интересов. Независимо от реальных причин кровавого конфликта на юге страны – бытовая, межэтническая, криминальная и т.д. – эта тема на повестке дня. Какую трансформацию переживают национальные ценности с учетом современных реалий? Сложилась ли государственная идеология на основе этих ценностей? Есть ли национальная идея, которая сплотила народ Казахстана?

ПОЧЕМУ У НАС НЕТ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕОЛОГИИ?!

КРИЗИС ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В РК: НЕТ ИДЕАЛОВ

Многие нынешние беды, которые обрушились на нашу страну в последние годы в виде небывалой коррупции, хищений, экстремизма, терроризма, роста преступности, проституции, суицида, в социальных конфликтов и т.д., в немалой степени появились на волне нравственной, духовной, личностной деградации.

Бегство многочисленных крупных чиновников, банкиров с огромными суммами денег, имущественная миграция «всеобщая оффшоризация» явились следствием многих причин экономического, социального, криминального, идеологического характера.

Недаром наша страна переживает кризис государственности из-за отсутствия идеалов, идеологии и патриотизма: коррумпированным чиновникам очень трудно говорить о честности, нравственности, любви к родине, их мысли заняты своим обогащением и карьерой, а не высокими ценностями и интересами страны, поэтому работают чопорно, без должного патриотизма.

От этого слабеет не только государственная идеология, но и саморазвитие общества, экономическое развитие страны. Тотальное бескультурье снижает конкурентоспособность республики и даже угрожает национальной безопасности.

Веселье чиновников охватило многие сферы жизни страны: заметно упал уровень образования и науки, книжное производство давно в кризисе – писатели и поэты остались без своей аудитории, неграмотная латинизация привела к языковому кризису, закрылись многие СМИ и т.д.

Если произвести опрос казахстанцев о сути государственной идеологии, то наверняка многие затруднились бы ответить на такой вопрос. Надо признать, что в Казахстане до сих пор идеология слаба, не определены национальные ориентиры, хотя есть немалые наработки, огромная база для формирования идеологического «каркаса» общества, как отказ от ядерного оружия, основа миролюбивой политики, межэтнического согласия, отсутствие больших социальных потрясений, казахский менталитет и гостеприимство и т.д.

Ведь идеология обосновывает основные векторы развития государства, национальные ориентиры и социальную стабильность в обществе.

За годы независимости у нас были инициированы многие экономические программы, проекты, однако советская практика пропагандистских лозунгов не прижилась: большинство из нынешних проектов по различным причинам остались не реализованными, тем самым они потеряли и идеологическую составляющую. По этой же причине некоторые политические инициативы и их пропаганда не смогли заменить государственную идеологию.

К тому же у нас гуманитарная наука имеет низкий социальный статус и положение, ее неустойчивость говорит об игнорировании духовной сферы нашего общества. По этой причине философы, культурологи, политологи, социологи не могут выполнить свою социальную функцию.

Государство пошло по непродуманному пути: отдало идеологию на «откуп» религиозным институтам и организациям вплоть до введения предмета религиоведения в средней школе. Это недооценка мировоззренческих, научных, духовных аспектов формирования человека: все-таки основу реальной духовности составляет светское образование, культура, искусство, светское воспитание.

ПОЧЕМУ У НАС НЕ ПОЯВИЛИСЬ МАСТЕРА, КАК ЖУМАБАЕВ, КАЛДАЯКОВ, МЕРГЕНОВ

По сути, мы бросаемся из одной крайности в другую. Так, на заре независимости вместо развития традиционной духовной культуры мы объявили полную свободу вероисповедания, в результате чего в страну хлынули всевозможные религиозные организации и секты, причем как с Востока, так и

с Запада. Как следствие, вместо учреждений культуры, науки и образования открылись тысячи мечетей, церквей, синагог...

Неудивительно, что у нас духовности воспринимали как религиозность, нравственность – как религиозную мораль, а рост религиозных организаций и религиозности среди населения – как большое достижение.

Это при мировом лидерстве РК по суицидам (признак психического нездоровья общества, распада института семьи, духовной нищеты и др.), росте преступности, религиозного радикализма, разводов, в том числе и по религиозным причинам, проституции и т.д. Государственная идеология теряет свои позиции и в «местах не столь отдаленных».

Достаточно сказать, что РК – в мировых лидерах по разводам, немало брошенных детей, в том числе младенцев на улице, много детей растут в неполных семьях, в домах престарелых – полно стариков, т.е. институт семьи трещит по швам. Почти на легальных условиях распространена наркомания, коррупция – процветает, по преступности мы тоже отметились и т.д.

Одним из первых проявлений «демократической свободы» стали демонстрации эротических, порнографических фильмов, американских боевиков, фильмов ужасов в кинотеатрах, кинотеатрах и распространение «желтой» прессы с объявлениями о сексуальных услугах. По «принципу» «есть спрос – есть предложение». В экономике стали преобладать нравы и психология «дикого капитализма» – обогащаясь любым способом, кто как может.

Место прежних «властителей дум» – писателей, философов, режиссеров и т.д. – заняли чиновники и священнослужители. Национальная одежда вытесняется арабской, а культура и идеология – религией и «салафизмом». Закрылась прежде развитая сеть книжных магазинов, газетных и журнальных киосков, издательское дело перестало поддерживаться государством...

Выходит, властям «невыгодно» иметь образованное, культурное, мыслящее население – ведь им сложнее управлять. Ныне в культуре, образовании, науке все решают чиновники. Поэтому и появляются уродливые па-

мятники вроде того, который установили Абаю и Михаэлису в Усть-Каменогорске, продаются портреты акимов, а в городах мы видим примитивный, низкий в художественных и градостроительных советах мало представлены профессионалы – многое решают чиновники).

Даже книги пишут в основном чиновники. Они же получают ученые степени, проводят «реформы», в том числе в образовании, науке... Коррумпированность властей в известной мере способствовала моральной деградации населения, и даже полицейские открыто говорили: «Мы – банда!».

Поэтому неудивительно, что за годы независимости у нас не появились мастера уровня Ауэзова, Жумабаева, Аймауытова, Байтурсынова, Макатаева, Калдаякова, Мергенова, Тельжанова и т.д., языковая реформа зашла в тупик, а идеология не предложила национальную парадигму развития. Потенциальные писатели, поэты, художники погибли в духовном вакууме, в обществе потребления, бесцельности.

Забюрократизировали даже программу «Рухани жаңғыру», хотя у нее был хороший потенциал, – дошло до того, что в ее рамках строят водопровод, ремонтируют автодороги, проводят забеги верблюдов и т.д.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ: ТРАДИЦИИ ПЛЮС ИННОВАЦИИ

В итоге с разрушением духовного наследия было выброшено на свалку многое из культуры, в частности заметно ослабло влияние литературы, философии, изобразительного искусства, кино и т.д. А ведь они несли с собой и общечеловеческие ценности: духовную культуру, высокую нравственность, чувство патриотизма... Взамен идеологи разрушения не предложили ничего нового и позитивного.

Были настежь открыты двери для религиозных организаций и миссионеров – их встречали как «спасителей душ», носителей духовной истины. Неудивительно, что в такой ситуации в сознание народа стали усиленно внедрять религиозность, в том числе экстремистского толка, идеологию сектантства, всевозможную астро-

логию, мистику, а также потребительскую психологию.

В итоге у нас появились поколения, «унесенные ветром» переломного периода, в котором не были определены идеологические ориентиры, была утрачена общая цель, объединяющая и собирающая нацию в единое целое, утрачена осмысленность жизни, экзистенциальный мир человека замкнулся в себе.

Любые нововведения, трансформации, в том числе и в духовной сфере, должны иметь преемственность по отношению к предыдущим достижениям. Недаром в Японии реформы проводились под лозунгом «традиции плюс инновации», и там западные технологии органично дополнили традиционную культуру. Кстати, в этой стране есть традиционная религия – синтоизм, к которой местные жители относятся очень уважительно. Впрочем, это даже не религия как таковая, а больше национальная культура. Не случайно в этой стране нет религиозных радикалов...

Но главное – новая идеология переключила внимание японского народа, испытывавшего чувство неполноценности после поражения во II мировой войне, от милитаристского патриотизма к демократическому и общечеловеческим ценностям, которые были переплавлены в горниле национальной духовной культуры. И была найдена золотая середина для обновлявшейся Японии.

Если же проанализировать 30-летний путь выяснения Казахстана, то выяснится, что мы до сих пор не нашли ту «золотую нить Ариадны», которая привела бы нас к успеху. Все это время мы двигались «вслепую», от одного проекта к другому, даже если они противоречили друг другу.

Думаю, и нашей власти, и нашему народу следует, как императору Хирохито и японцам, публично признать свои ошибки, выработать адекватную национальную идеологию, избавиться от коррупции, возродить культуру и науку, вернуть в страну вывезенные богатства. Только в этом случае у нас может появиться шанс...

У нас же из-за неразвитости СМИ, литературы, идеологии, национальных идеалов богатая история Степи не получила должного освещения и распространения. Программа «Культурное наследие» показала, что Казахстан имеет ресурсы для возрождения книгоиздательства. Но двойная игра по отношению к литературе и СМИ не дает шансов популяризации результатов и этой программы.

Неопределенность идеологического ориентира страны зародила неопределенность общественной мысли, общественного развития. Общество, как в некоем запутанном лабиринте, движется в будущее без осмысленных больших целей, с нераскрытым потенциалом, без осознания своей роли и места в мировом контексте. Мы все оказались заложниками идеологической ловушки, и пока нет национальной идеи, которая сплотила бы народ Казахстана.

Ведь национальная идея – это некая сверхзадача, консолидирующая нацию, придающая смысл ее существованию, определяющая историческую миссию и порождающая у граждан причастность к достижению высокой цели.

КАКОЙ ДОЛЖНА БЫТЬ НОВАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

«Не приведи бог видеть
русский бунт –
бессмысленный и
беспощадный».

А.С.Пушкин

НАМ ВЕРНУЛИ
«КАЗАХСКИЙ
НАЦИОНАЛИЗМ»

После Кордайского происшествия 7-8 февраля, буквально за 10 дней мы, казахи, узнали о своем народе очень много нового. Оказывается, мы и националисты, и нацисты, и фашисты, и ксенофобы... Посмотрите только на заголовки газет: «Наш доморощенный национализм – бессмысленный и беспощадный», «Официальный национализм в Казахстане? Или – хуже нацизм?» «Если не пресечь фашиствующую пропаганду, то угрозы будут расти» и т.д.

Первым был наш старый друг Сергей Дуванов, который еще в 2009 г. писал: «И третий вывод, органично вытекающий из двух первых: что в Казахстане не будет национального государства, а будет гражданское по примеру США, Бразилии, Австралии. О последнем чуть подробнее. Согласитесь, что этим Назарбаев ставит жирную точку в общественной дискуссии о том, какой Казахстан мы строим: национальное государство казахов, в котором позволено жить остальным этносам, либо сугубо гражданское государство, названное в честь коренного этноса, но в котором вопросы этнического происхождения остаются за бортом государственной жизни».

Мы тогда в своей статье «Ответ национал-патриота журналисту-провокактору или чего так боится Сергей Дуванов» дали ему отпор: «Обрадовался, ох, как обрадовался друг Дуванов, что просто не в состоянии скрыть свою радость. Можно сказать, даже ликует. И до такой степени, что откровенно выдает желаемое за действительное. Но нам придется его разочаровать – при всем его желании нынешнему президенту страны не удастся поставить жирную точку в этом вопросе».

Вообще, термин «национализм» (от лат. natio – нация, народ) возник в эпоху Великой Французской революции как обозначение чувства приверженности своей нации (в отличие от прежней приверженности королю). В этом смысле он применялся в XIX в.

«Национализм – это национальное самосознание, которое в определенных социально-исторических условиях - в условиях национальной угнетенности и национальной независимости» (Словарь Ефремовой).

Мы и добиваемся возрождения

казахской нации, потому что были угнетены сначала российской империей, а затем советской властью: в годы «Ашаршылык», в 20-ые и 30-ые гг., в результате искусственного голодомора мы чуть было не исчезли с лица земли в мирное время физически и чуть было не превратились в русскоязычную республику в результате «целины» и целенаправленной русификации в 50-80-ые гг. прошлого века.

Наши действия, усилия в этом направлении – это закономерный этап роста национального самосознания любого народа, освободившегося от имперского давления. Наши противники, в первую очередь обрусевшие казахи, вкладывают в это слово другое понятие: по тому же словарю Ефремовой, **национализм** – идеология и политика, основа которых – идеи национальной исключительности и национального превосходства.

Потому и пишут, выдавая желаемое за действительность: «Казахский национализм как явление окончательно дискредитировал себя, показав свое истинное лицо» или же «Национализм, исходящий от представителей «титового» большинства, основан на следующем послыле: мы и только мы – хозяева этой страны, и потому все остальные обязаны уважать нас, учитывать наши интересы, а в какой-то степени даже подчиняться нам» (Женис Байхожа).

А нам не до жиру, быть бы живу. Во-вторых, национализм в том виде, в чем нас упорно обвиняют наши оппоненты, по своей природе чужд менталитету казахов. Мы – единственная республика, которая после 1991 г. не стала проводить политику деколонизации, проводящейся во всем мире по программе ООН, принятой еще в 60-х гг. прошлого века. И такой народ обвинять в национализме, более того, в нацизме и фашизме...

Но, как показала жизнь, мы мало приблизились к построению национального государства, и, как следствие, бомбы замедленного действия стали взрываться одна за другой. «Кордай» – одна из них. Но она еще не успела взорваться, а Дуванов успел поставить диагноз: «В основе всех этих конфликтов – недовольство людьми иной этничности и желание разобраться с ними не правовыми методами. Причины и поводы разные – тут главное, чтобы в этих разборках найти «чужих».

От Дуванова не отстает и Женис Байхожа – они непревзойденные мастера выворачивать все найзнанку, сваливать с большой головой на здоровую: «Обратите внимание: все громкие межнациональные конфликты в нашей стране происходят

с участием «титовых». Казахи, не поделили что-то с «нетитовыми», или кто-то кого-то пырнул ножом, то это почти обязательно сопровождается кличем «наших бьют!» и выливается в массовые выступления или беспорядки».

При этом тот факт, что зачинщиками конфликтов всегда выступали именно представители диаспор или иностранцы, а казахи вынуждены были только реагировать, нуждены игнорируются. Более того, если ты отметил эту особенность, тебя же поднимут на смех, съезвят, как Ж.Байхожа: «Приводимый при этом аргумент «они первые начали» нельзя назвать иначе, чем детским – так ведут себя малолетки».

Потворствуем, потворствуем, и чего же добились? Обвиняют нашу же власть, которая, как правило, всегда берет сторону диаспоры: «власти (преднамеренно или по обыкновенной своей глупости) предпочитали встать на какую-то одну сторону. Экстрадировали безусловно виновных индийцев и китайцев, пожурили старейшин местных диаспор, а принцип равнозначной виновности (?) каждой из сторон в любом конфликте незаметно задвинули в дальний ящик... Мы нередко даже не вспоминаем о правах своих национальных меньшинств в нашей республике?» (Армав Кудайбергын). О каких правах – правах быть первыми и всегда выходить сухими из воды?

Приравнивают этнические группы к автохтонному населению: «Если на то уж пошло, то предки всех, кто проживает в Казахстане, сюда когда-то пришли» и угрожают: «Если националистическая, фашиствующая пропаганда не будет пресечена, если государство не займется нормальным исследованием этих вопросов и принятием мер, то понятно, что уровень конфликтности будет расти» (Данияр Ашимбаев).

А эксперт А.Грозин, заведующий отделом Средней Азии и Казахстана в Институте стран СНГ, говорит: «Почитайте отзывы в казнетке, вчерашние и сегодняшние. Волосы дыбом встают! Это же такой **нацизм**, который раньше можно было читать только в украинских сетях».

Учат нас: «Да, конечно, было бы замечательно, если бы в нашей стране все знали государственные язык, но для этого он должен стать настоящим востребованным. Чем и следует заняться самим казахам, приложив к этому интеллектуальные усилия и хотя бы немного энтузиазма» (Ж.Байхожа).

ЧТО ЖЕ ДЕЛАТЬ НАМ?

А чтобы стал по-настоящему востребованным государственный язык должен применяться везде:

в образовании, науке, экономике, сфере обслуживания. Но такого предложения от наших оппонентов никогда не дожدهмся. Русские и другие русскоязычные представители в принципе не против этого. Против только Женис Байхожа, Данияр Ашимбаев и т.п.

Кто не знает язык народа, тот не знает его душу. Каким бы даровитым от природы он ни был. Поэтому он не может понять язык чаяния, не может почувствовать его боль. Казахи знают русский язык, а русскоязычная часть населения страны, в том числе обрусевшие казахи, казахский не знают, отсюда и множество проблем и много бед. И не будет знать, пока не будет признания необходимости, пока из-за незнания казахского человека будет в большом затруднении добывать себе хлеба насущного. Как в Германии и Франции. Или в той же России.

Тогда почему же весь мир должен идти в одном направлении, а мы – в обратном? Только лишь потому, чтобы, в первую очередь, русскоязычные казахи продолжали жить в привычных для себя условиях? Упрашиваем, уговариваем вот уже 30 лет, а где результат?

Вот «Кордай» нам и показал, что дальше тянуть в этом вопросе нельзя. И так мы опоздали на целых 30 лет: лучше поздно, чем никогда.

1. С 1 сентября 2020 г. все заседания Администрации Президента, Правительства, Парламента, акиматов и маслихатов всех уровней проводятся на государственном языке. С 1 января 2021 г. все делопроизводство госучреждений перевести на госязык.

Скажите, времени маловато? Мы эту отговорку слышим все эти 30 лет и еще 30 лет слышать не намерены! (Евреям после провозглашения государства Израиль в 1948 г. хватило 2 года на то, чтобы воскресить почти мертвый язык иврит – все госслужащие после работы каждый день по 2 часа занимались его изучением).

2. С 2020-2021 учебного года всех учеников казахской национальности перевести в казахские классы. Через 2 года учеников тюркоязычных народов, через 3 года всех остальных. Через 3 года начинать специальный перевод высших и средних специальных учебных заведений на обучение на казахском языке.

Да, это будет трудно, но кто сказал, что будет легко? Надо постоянно напоминать тем, кто твердит о неконкурентоспособности казахского языка, что в свое время было нелегко и Михаилу Ломоносову, который яростно боролся против засилья немецкого языка и делал все возможное для того, чтобы русские

не пользовались готовыми, «более приспособленными языками», а сделали свой – русский язык тоже конкурентоспособным. Поэтому нам тоже предстоит пройти этот путь. В этом деле нам в помощь все достижения науки и современной технологии.

3. Все учреждения дошкольного, школьного, высшего и среднего специального образования, государственные и частные, должны пользоваться единой госпрограммой.

4. Самый щепетильный и больной вопрос – в унитарной стране не должно быть никаких анклавов. Государство не имеет права собственными руками готовить сепаратистов. Разговор с народом надо вести предельно честно и заявить: мы будем строить свое национальное государство.

По вопросу национального или гражданского государства мы свою точку зрения привели еще в статье «Олжас «умер», да здравствует Алжас!» от 2010 г.: «... Не верится, что такой знаток истории ничего не слышал о Вестфальском мирном договоре от 1648 (!) года, когда по итогам 30-летней войны в Европе границы стран стали проходить по национальному признаку. И за три с половиной века все европейские, а вслед за ней вообще все западные страны успели построить свои национальные государства. Для них это настолько давно пройденный этап, что они теперь могут себе позволить говорить о построении гражданского общества. Вот почему у них слово «нация» означает «гражданство». Они тождественны».

Да, мы тоже придем к гражданскому государству. Но, как говорил еще пророк Моисей, «всему свое время». Когда весь народ Казахстана сплотится вокруг казахской нации, когда все мы будем называться казахами, как во Франции, где все являются французами. Кто желает вернуться на свою историческую родину, пожалуйста...

Только с Россией и Узбекистаном надо договориться об обмене гражданами, тогда и казахи, и русские, и узбеки не будут волноваться о крыше над головой. В историческом плане такой опыт есть – Атароск в свое время так решил. Кто решит оставаться – воскресные школы, театры, газеты на родном языке на частной и общественной основе.

Самое главное, чтобы у государства было желание решать проблемы. Как говорится, кто желает – ищет пути, кто не желает – причины!

А кто ищет, тот всегда найдет...

ТЁМНАЯ СТОРОНА ПЕРВЫХ

«Авторитарные режимы опираются на тёмные стороны человеческой природы, демократические – на её светлую сторону»

«До 1917 г. среди казахов не было ни одного настоящего социал-демократа или социал-революционера, а о большевиках говорить нечего», – заявлял один из деятелей «Алаш» следователю ОГПУ-НКВД в 1930 г. Один из видных большевиков признавался, что «партия большевиков и левых эсеров с первых же дней сделались пристанищем значительного количества авантюристов, карьеристов и просто уголовных элементов». К середине 1920-х А. Байтурсунылы о них писал: «Наши коммунисты не такие полусырые, как московские, а настоящие – 96-й пробы».

к ней и стали «пламенными революционерами», большевиками, приняв все их декларативные идеи и приульсившие лозунги на веру.

В благодарность за удовлетворение своих амбиций, за головокружительную карьеру, они ревностно служили этой власти, чуждой самой природе, самобытной культуре, менталитету своего народа, и в ущерб его интересам.

Не имея даже поверхностного представления о теории классовой борьбы в интерпретации вождей Советской власти, казахские большевики стали усердно и насильственно насаждать в родном, только что возрождённом национальном государстве большевистские шаблоны пролетарской диктатуры.

Причём в том полукочевом обществе, где не было ни одного солдата или рабочего-пролетариата, где невозможно было провести классового расслоения. Хотя сами вожди советов признавали, что сама Россия была не готова к коренным революционным преобразованиям, не говоря о национальных окраинах.

Тем не менее, ту утопическую теорию вождей советов о том, что «казахский народ должен совершить исторический прыжок из патриархальной формы прямо в социализм минуя феодализм», яростно взялись претворять в жизнь казахские большевики под руководством Центра. Но напоролась на аргументированное сопротивление лидеров «Алаш» и их сторонников из числа коммунистов.

Причину их сопротивления объяснил А. Байтурсунылы в статье «Революция и казахи»: «Благодаря существованию у казахов своеобразного социализма и коммунизма, вызванных жизненными условиями и благодаря отсутствию у них классовой дифференциации и строгой разграниченности в предметах собственности, казахский народ еще не ощущал особенной нужды в социалистическом строе».

Казахи-большевики в алашординцах видели, прежде всего, своих политических конкурентов во власти. Поэтому под предлогом «классовой борьбы с буржуазным национализмом и контрреволюцией», при поддержке Центра они яростно, целенаправленно травлили и выжили алашординцев из всех сфер жизни Казахской и Туркестанской АССР, чем сознательно

содействовали их поголовному истреблению.

В пылу этой «борьбы», казахские большевики не осознавали, как превратились в послушных марионеток Центра, стали его орудием по истреблению национальной элиты, а вместе с ней – всех прогрессивных, дееспособных сил собственного народа и республики.

Центр их же руками реализовал в Казахстане свои чудовищные, античеловеческие замыслы, загубившие две трети народа Великой степи в 1920-1940-х гг. Но их прозрение наступило лишь тогда, когда сами попали в жернова карательной системы этой империи зла.

Так кто они – первые казахские коммунисты-большевики?

АЛИ ДЖАНГИЛЬДИН: «Я НИКОЛАЙ СТЕПНОВ, ПО ПРОИСХОЖДЕНИЮ СТЕПНОЙ КАЗАХ, В МОЛОДОСТИ БЫЛ КРЕЩЁН»

Один из двух лидеров Западного отдела правительств Западной Орды Халил Досмухамедов (Досмухамедов) был недалёк от истины, когда в своих показаниях следователю ОГПУ от 14.09.1930 г. убеждённо заявлял, что «до 1917-го года среди казахов не было ни одного настоящего С-д [Социал-демократическая партия] или С.-рев. [партия Социал-революционеров], а о большевиках говорить нечего».

По свидетельству бывшего главы Туркестанского мухтариата («Кокандской автономии», по советской версии) и комиссара Алаш Орды Мустафы Шокая, первым большевиком, появившимся в пределах Великой степи лишь после Февральской революции 1917 г., был Алиби Джангильдин.

Далее, не углубляясь в биографию «легендарного» первого казахского коммуниста-большевика, «чрезвычайного комиссара» Советской власти в лице Джангильдина, будто бы получившего сей мандат лично из рук В. И. Ленина, остановлюсь лишь на некоторых особенностях его жизнедеятельности. Поскольку именно они позволяют восстановить его подлинное лицо, избавив от толстого слоя идеологического грима, политического макияжа и откровенной фальши советской мифологии.

Появившись в родном Тургайском уезде одноимённой об-

ласти в марте 1917 г. с мандатом Петроградского совета солдатских и рабочих депутатов (далее Петросовета), он среди своих казахов успел прославиться как одиозная скандальная личность «с шатким религиозным убеждением», провокатор, «православный миссионер среди казахов из своего же рода» и, наконец, «оборотнем», о чём в 1917-1920 гг. писали М. Шокай, А. Букейхан, А. Байтурсунылы, М. Дулатулы, ещё советские историки С. Брайнин и Ш. Шафино, а также сотрудники ПП ОГПУ по Казахстану.

Выяснилось, что у него было не одно имя. В своих воспоминаниях «Мой путь» (последний раз переиздан в 2009 г.) он мельком упоминает своё христианское имя, но будто оно было лишь его «кличкой»: «О моем кругосветном путешествии сохранилась книжка «Путешествие вокруг света Н. Степнова (это была моя кличка в то время), он же Алиби Джангильдин». В мемуарах он также утверждал, что из высшей духовной академии православной церкви его отчислили как «неверующего и служителя дьявола и недостойного носить имя доброго христианина».

Но в стенографии его интервью, проведённом Брайниным и Шафино, А. Джангильдин был более откровенен, признавшись, что «получил образование в 4-х классном духовном училище и 2-х летней духовной академии», что «его готовили в миссионеры», но он как будто «избежал от этой работы».

В своих мемуарах он с гордостью и красочно описывает своё путешествие по странам Европы и Азии. При этом умалчивает о том, в качестве кого, с какой целью и на чьи средства он объездил полмира. Но однажды, за полгода до вероломного захвата власти в России большевиками, накануне вторичной поездки в родную Тургай, он разыскал в Петрограде М. Шокай и «раскаялся» перед ним.

«1917 год. Первые дни революции. Петроград кишит собраниями и митингами. На Невском проспекте, кажется, в доме № 100, митинг мусульман, – пишет М. Шокай в своей статье-некрологе «К десятилетию смерти Энвера». – Незаметно пробирается какой-то степного типа человек в странном одеянии: длинный европейский сюртук и белая меховая степная шапка на голове. Подходит прямо ко мне и отзывает в сторону. Называет своё имя – Али Джангильдин. Этого имени я раньше не слышал, но лицо знакомое. Потом он, несколько замаявшись, открывает свой секрет: Иван (в мемуарах «Николай») Степнов, по происхождению степной казах, в молодости был крещён. Али Джангильдин – это его прежнее мусульманское имя, а Иваном Степновым он стал после крещения. Степнов не просто крещён, но он стал и русским священником-миссионером и пешком обошел все православные святые места в России и вне России. Его портрет помещался в русских журналах. Вот откуда запомнилось мне его лицо».

На мой недоумённый вопрос, зачем он, православный священник-миссионер, пришёл на мусульманский митинг, Степнов

ТАК КТО ОНИ – ПЕРВЫЕ КАЗАХСКИЕ КОММУНИСТЫ- БОЛЬШЕВИКИ?

Принцип работы учёного, занимающегося историей, обязывает его ко всему подходить с сомнением, ставить новые вопросы, искать источники для их изучения. Занимаясь историей начала XX в., автор настоящего материала пытался придерживаться этого принципа, не ставя перед собой цель разоблачить один или обелить других из исторических фигур и тем более столкнуть их между собой. Как раз наоборот – попытка восстановить максимально приближённую к прошлой действительности картину событий конкретный период через призму жизненных исторических личностей, от деятельности которых зависела судьба многомиллионного степного народа и его вновь возрождённого государства.

В начале XX в., когда вопрос выживания казахского народа и сохранения его вновь возрождённого национального государства стоял в плоскости «жизнь или смерть», наряду с ключевой ролью национальной элиты «Алаш» определённую историческую роль сыграли первые казахские коммунисты-большевики.

На политической арене они появились вместе с Советской властью. Лидеры движения, партии и автономии Алаш, получившие элитное образование в ведущих светских вузах России и религиозных школах, в том числе и исламских стран, к Февральской революции 1917 г. накопили богатый жизненный, служебный, профессиональный опыт, ещё при царизме прошли суровую школу легальной политической борьбы за права, свободу, национальное самоопределение и независимость.

Вдобавок к своей основной профессии они также являлись учёными – историками, юристами, языковедами, агрономами, ветеринарами, экономистами и др.

До и после революции участвовали в работах научных экспедиций, изучавших территорию, природу, климат Великой степи, культуру, быт и хозяйство своего народа, и стали основоположниками современной казахской науки, образования и культуры в целом, оставив будущим поколениям богатейшее бесценное интеллектуальное наследие.

Яркой иллюстрацией их высокого образовательного и профессионального уровня может послужить состав Народного Совета Алаш Орды – правительства автономии Алаш. Из 15 казахских комиссаров (министров) Алаш Орды восемь являлись юристами с петербургским, московским и казанским

дипломами, имея опыт работы судьи, прокурора, адвоката; один имел учёную степень магистра права; четверо – бывшие депутаты I и II Государственной думы 1906-1907 гг., один из которых заседал в Думе сразу двух созывов. Лишь один имел средне-специальное образование, но у него – богатый опыт научно-публицистической и педагогической деятельности (О. Аляжанулы).

Совершенно иное представляли из себя первые казахские большевики. Большинство из них, средний возраст которых составлял 25-28 лет, имели на руках, за редким исключением (Б. Каратайулы – петербургский диплом юриста, депутат II Госдумы), аттестат среднего образования.

Часть из них, по мнению Мустафы Шокая, представляла собой «редкую коллекцию из самых не популярных и наиболее скомпрометированных элементов в степи», как, например, платный агент, доносчик царской охранки, взяточник, мошенник, писмоводитель, православный миссионер и пр. Другая часть – вчерашние выпускники семинариев и училищ, ничем особо не проявившие себя ни в профессиональном поприще, ни в национально-освободительном движении своего народа.

Они не занимались изучением истории, культуры, катастрофически изменившихся в условиях колониального ига, и поэтому имели поверхностное представление об особенностях бытия своего народа, о его нуждах и чаяниях.

В период стихийного восстания народа 1916 г. они, не проявив гражданской позиции, не примкнули ни к восставшим, ни к интеллигенции «Алаш», призвавшей народ подчиниться указу царя России от 25.06.1916 г., опустить своих сыновей на трудовую повинность в тыл I Мировой войны.

Они также не проявили активного интереса к революционным событиям в России, приведшим в феврале 1917 г. к свержению царского самодержавия. «Вся казахская, относительно немногочисленная, интеллигенция стала под знамя «Алаша», – писал Мустафа Шокай в статье «Советская власть и казахи». – Только несколько лиц, не принятых в эту партию из-за дореволюционной их деятельности во вред интересам народа, остались за бортом».

Всех этих лиц объединяла одна общая черта – это амбиции, честолюбие и тщеславие, которые явно опережали их же знания, жизненный и служебный опыт. Неудивительно, что при первых же шагах Советской власти в пределах казахских степей они тут же примкнули

КАЗАХСКИХ БОЛЬШЕВИКОВ

Джангильдин ответил, что он собирается ехать в... Турцию. — Я теперь отошел от православия и русских. Я снова казах-мусульманин. Зверства русских оттолкнули меня от них, и я решил искупить свои грехи перед своим народом. И вот еду в Турцию. — Зачем? — К Энвер паше. — Почему к Энвер-паше? — Только он один может нам помочь избавиться от русских...».

Судя по раскаяниям А. Джангильдина, он сменил ислам на православие не по глубокому убеждению или потребности души, а из расчёта получить бесплатное образование. Вследствие чего в нём невольно уживались две совершенно противоположные личности — казах-степняк, исповедующий ислам, и прагматичный, крайне амбициозный и одержимый человек в сане православного священника, лишённый каких-либо морально-нравственных рамок.

Очевидно, что в нём изредка просыпалась душа и совесть казах-степняка, вынуждавшие его раскаяться в грехах перед родителями и перед всем казахским народом. Но в нём личные амбиции, одержимость и прагматизм чаще одерживали вверх. После раскаяния перед М. Шокаем, стоило ему

восставших. В мемуарах же он пишет, что во главе каравана ездил за оружием в Афганистан через Бухарский эмират, но «не доехал». В целом его рассказы, интервью и мемуары, опубликованные и изданные в разные периоды его жизни, полны противоречий, нестыковок и откровенной лжи.

О том, кем был в миру А. Джангильдин, чем занимался, подробно изложили А. Байтурсунылы и М. Дулатулы в статье, опубликованной в оренбургской газете «Южный Урал» в ответ на провокационную докладную записку, опубликованную А. Джангильдиным от неизвестных казахов 8 волостей Тургайского уезда одноимённой области в другой оренбургской газете «Заря».

В этой «записке» А. Джангильдин откровенно и цинично пытается спровоцировать даже не межнациональный конфликт, например, между коренными казахами и пришлыми крестьянами-переселенцами, что в тот момент был самым вероятным и ожидаемым, а межродовой — казахов из родов Аргын и Кипчак.

Ни первого, ни второго конфликта своими титаническими усилиями не допускали А.Н. Бу-

на Ивановича Степнова, готовился в миссионеры и не оправдал надежды своих покровителей, наших степных миссионеров и администраторов, холопов Победоносцева и Ко. Тогда они дважды устраивали И. И. Степнова сначала чиновником Тургайского Областного Правления, потом переводчиком Оренбургского окружного суда, и из обоих этих учреждений он уволен как бездельник. В 1916 г. Иван Степнов появился в нашей степи, переодевшись в халат и сменив православие на ислам, объявил себя Алибеом Джангильдиным. Раньше он назывался Али, ныне прибавив к Али «бея». Это мешанское подражание имени турецких деятелей революции Алибея, Ниязбея, Энвербея. Во время восстания казахов Тургайского уезда Джалгабаев-Джангильдин-Степнов оказался среди восставших. Зная, что казахи бессильны оказать какое-либо вооруженное сопротивление, Джалгабаев-Джангильдин-Степнов провоцировал казахов, обещая достать им оружия из Германии и Афганистана, забравши казахские деньги, уехал из Тургайской области, а темные казахи проливали свою кровь и подвергались жесточайшей репрессии каратель-

деталь. Вот что писал о ней М. Шокай: «Уже зимой 1918-1919 года «чрезвычайный комиссар» Алибей прикрывал свой поход именем казахской автономии «Алаш», а доверчивые казахи устраивали «защитнику национальной идеи» Али-бею пышные приемы и проводы. Однажды прорвавшаяся неосторожная фраза о неприемлемости для него, как представителя советской власти, национального момента, стоило ему несколько сот винтовок и сотни тысяч денег, отобранных напавшими на его караван казахами-адайцами. И «чрезвычайный комиссар» на деле должен был убедиться, что расслить революционным путём (по московской программе) казахов по социальным прослойкам нисколько не легче обращения их в православие, чему так усердно он служил ещё совсем недавно в бытность свою помощником епархиального миссионера».

Помимо всего по сей день остаётся без внимания история письма А. Джангильдина И. Сталину от 24.04.1925 г. под заголовком «О несогласии с позицией руководства КАССР в кадровых вопросах и отношении к бывшим деятелям движения «Алаш». Именно этот доклад Джангильдина, вдобавок к доносам Т. Рыскулулы и С. Сейфуллина, послужил «веским основанием» направить в партийное руководство КазАССР Ф. Голощёкина. В письме автор, по следам 5-го Всеказахского съезда Советов, состоявшегося 15-18 апреля 1925 г. в Кызыл-Орде, где был избран новый состав и глава СНК КазАССР (вместо С. Сейфуллина председателем СНК избран Н. Нурмакулы), обвинив партийных вождей КазКрайКома РКП (б) В. Нанейшвили и Н. Ежова в «одностороннем и заблуждённом уклоне... в сторону интеллигенции алаш-ордынцев», обратился к Сталину с настоятельной просьбой: 1) ответ. секретарём КазКрайКома РКП (б) ПРИСЛАТЬ ИЗ ЦЕНТРА на 1 год или 2 для руководства политическое лицо, марксистки подготовленное, а последних двух (Нанейшвили и Ежова) совершенно изолировать, распустить данный состав КрайКома.

«Вместе с тем докладываю Вам, — пишет А. Джангильдин далее в своём докладе, — что у киргиз ещё не изжиты их патриотизм Аймака (отделения), их патриотизм родовой, их патриотизм колен, их патриотизм ордынский (три орды — большой, средней и малой) и их патриотизм национальный киргизский. А в этих пятиэтажных киргизских патриотизмах, порождающих страшную вражду среди мелкобуржуазных киргизских элементов, тт. Нанейшвили и Ежов абсолютно не имеют никакого понятия, а Ходжанов, Садвакасов и Нурмаков и др. бывшие главары белой гвардии, зная это, эксплуатируют их и создают бучу. А потому ещё раз прошу отозвать их, чтобы обезвредить их. К сему А. Джангильдин».

Это «разоблачительное» письмо Джангильдина поражает своим большевистским двуличием. Эти его черты ярко проявляются, во-первых, в том, что в 1917 г. в Тургайском уезде именно он, ведя агитацию за большевиков, сам безуспешно пытался разжечь

конфликт между родами Кыпчак и Аргын.

Во-вторых, как в ходе 5-ого съезда, так и в этом письме, он сам разжигает групповую борьбу, разделяя делегатов съезда на «своих» и алашординцев. При этом Джангильдин не осознаёт тот факт, что Нанейшвили и Ежов, демонстративно выдвигая в руководство СНК КазАССР алашординцев и их сторонников против группы коммунистов во главе с ним и С. Сейфуллиным, сталкивают их между собой, разжигая между ними групповую войну.

Следует добавить ещё один штрих к его подлинному портрету. А. Джангильдин первую высокую советскую награду — орден «Красное знамя» — получил за разгром в марте 1918 г. в Оренбурге редакции первой казахской общенациональной газеты «Казак». В своем письме от 13.10.1919 г. он с гордостью писал о том, что «получил орден «Красное знамя» в 1919 г. за разгром Алаш и установление Советской власти».

Газета «Казак», имущество которой была оценена большевиками в 109 950 рублей и первый номер которой увидела свет 2 февраля 1913 г. в Оренбурге, за какие-то 5 лет (с февраля 1913 по март 1918 гг.) до Февральской революции сумела объединить разрозненных в Степном и Туркестанском краях отдельных 4-х областях казахов в единую неделимую нацию вокруг идеи, знамени и Автономии Алаш.

В течение 5 лет «Казак» безраздельно «властвовала» над информационным и идеологическим полем всей Великой степи. С 1915 г. её выписывали казахские студенты, обучавшиеся в ведущих вузах империи, в медресе Самарканда до Каира, казахская молодёжь, мобилизованная на тыловую работу на Западный фронт России в I мировую войну, казахи Степного и Туркестанского краёв вплоть до Восточного Туркестана.

В этой атмосфере, заряжённой газетой «Казак» и её издателями идеями национального возрождения «Алаш», выросла новая волна интеллигенции, в том числе и будущие первые казахские большевики. Имущество газеты — это само здание, редакция газеты, издательство, типография с новейшим оборудованием, автомобилей и мн. др., приобретённые усилиями всего народа до и после Февраля 1917 г., являлось достоянием всего народа.

В целом, по мнению западных исследователей истории казахов начала XX в., казахская элита «Алаш», сгруппировавшаяся именно вокруг газеты «Казак», «совершила культурную революцию», «культурный ренессанс».

В декабре 1920 г. в Ташкенте стала выходить газета под названием «Ақ жол» («Светлый путь»), учреждённая видными государственными деятелями Назиром Торектулы, Г. Сафаровым, С. Кожанулы и С. Аспандиярулы. Но, по своей сути, содержанию и идеологии, она была точной копией газеты «Казак», её реинкарнацией. И также чуть более 6 лет спустя она была закрыта другим казахским большевиком «96-й пробы» — Тураром Рыскулулы.

Султан Хан АККУЛЫ

переступить порог Петросовета, как сам признал в своих мемуарах, так «Прощай, Турция! До свидания, Энвер-паша!»

Да, вместо Турции Джангильдин-Степнов явился в Петросовет, где ему дали удостоверение председателя Совета, чтобы вернуться в Тургайский уезд «для разъяснения происходящих событий». Следовательно, он, во-первых, так и «не отошёл от православия и русских», поступил наоборот — стал насильственно насаждать над своим народом чуждую, безбожную, беспринципную советскую власть, причём «большевистскими» методами. Во-вторых, вместо «искупления своих грехов перед своим народом» согрешил ещё больше...

ПРОВОКАЦИОННАЯ ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА А. ДЖАНГИЛЬДИНА

Необходимо также уточнить одну важную деталь, что до встречи в Питере с М. Шокаем с ноября 1916 по январь 1917 г. он «побыл» в роли одного из вождей восстания казахов Тургай — одного из четырех уездов Тургайской области. В январе 1917 г. он бросил на произвол судьбы фактически безоружных

кейхан будучи комиссаром Временного правительства в Тургайской области и его ближайшие соратники А. Байтурсунылы, М. Дулатулы, А. Омарулы и др.

О провокации А. Джангильдина свидетельствуют следующие строки из его «записки»: «Областной комиссар Букейханов, находящийся всецело под влиянием Байтурсунова, Дулатова и Кадырбаева (Аргинцев по роду), заклятых врагов Кипчакцев, вместо того, чтобы держаться нейтральной позиции, открыто перешёл на сторону Аргинцев». Или другой пример: «... При таком положении дела, когда во главе области и уезда стоят: Букейханов, Алмасов, Тлеугабулов, Кадырбаев и др., Кыпчакцы не могут жить совместно с Аргинцами, то во имя справедливости просим Кыпчакцев выделить в особый уезд с гор. Батбаккара, являющимся центром их».

В ответ на этот донос А. Байтурсунылы и М. Дулатулы напишут: «Джангильдин — бывший Джалгабаев, настоящий Степнов — 20 лет тому назад, в то время, когда старое правительству энергично вело обрусительную политику, принял православие, превратился из Али Джалгабаева-Джангильдина в Ива-

ного отряда. В момент переворота Джалгабаев-Джангильдин-Степнов оказался в Петрограде, и совет солдатских и рабочих депутатов снабдил его мандатом инструктора и партийной литературой. 27-го июля с.г. петроградский совет... телеграфировал Джангильдину-Джалгабаеву-Степнову сдать свой мандат тургайскому совету солдатских депутатов, самому же явиться в Петроград для личного объяснения...»

Прежде доносили на нас старому правительству, а теперь совету солдатских и рабочих депутатов. Прежде Джангильдин-Джалгабаев-Степнов пользовался покровительством губернаторов и миссионеров, а теперь пытается паразитировать около революционной демократии».

ПИСЬМО А. ДЖАНГИЛЬДИНА И. СТАЛИНУ

В официальной истории Казахстана доставка А. Джангильдиным оружия из России в казахские степи во главе «красного каравана» подавалась как один из ярчайших его «подвигов», но при этом аккуратно опустили одну небольшую

ҚАМБАСЫ ТОЛЫ ҚАЛАМГЕР

«Бір кісі мың кісіге олжа салады»
(халық даналығы)

Қолымызда – ҚХР Шыңжаң Іле қазақ автоном облысы Жазушылар одағының мүшесі, ШҰАР Жазушылар одағының мүшесі, Қытай мемлекеттік Жазушылар одағының мүшесі, жазушы, ақын, зерттеуші, айтыскер Дәулетбек Қаңбақовтың «Қазақ ханы Абылай» атты, көлемі 20 баспа табақ тарихи романы. «Ел қадірін сыртта жүрмей білмейсің» дегендей, шетте жүріп, ежелгі ата-бабасы ту тіккен елі-жерін аңсайтын қандастарымыз, оның ішінде ақын-жазушыларымыз аз емес екендігінің куәсі. Соның бірі – байырғы қаламгер Дәулетбек Қаңбақов бұл романын сарғайған сағынышпен, қамығып отырып жазғаны байқалады.

Дәулетбек Қаңбақовтың «Қазақ ханы Абылай» аталатын романы қазақ әдебиетінің ұлы керуеніне өз үнімен келіп қосылған өзіндік орны бар, тағы бір арна деп айта аламыз. Романның алғашқы тараулары Абылайдың сәбилік және сергелденге түскен балалық шағынан бастау алады да, содан нақты оқиғалар түрінде өрби отырып, болашақ ханның бала кезінен Көкшетауға келу себебі ашылады. Жазушы бұған дейінгі аралықта ашылақ хан Абылайдың бағдарын анықтау жолында Шыңғыс ханның, одан кейін оның әулеттері: Жошы, Шағатай, Үгедей, Төле, Бату, Бүркелердің дәуірлерін біршама ашып көрсетеді. Сол арқылы оқырманды қазақ хандығының алғашқы тұңғйүсет рет құрылуына зәру етіп дайындай түседі. Сүйте-сөйт келіп, Жәнібек ханның үш жүзге жарлық тарту оқиғасына ілдіреді. Содан оқиғаны нанымды өрбіте отырып, Абылайдың хан сайлау басқышына жеткізеді. Автор оқырманын жалықтырмай жетелеп отырып, өзінің диттеген жеріне сәтті, нанымды ұшырастырады. Оқиғалар барысы қазақ тілінің байырғы тұнық бай қалпында табиғи, қанық өріліп жатады. Шығармаға тамаша нәр беріп отырады. Мәселен, бір ғана мысал: XIII тарауда: «Ұлытауда ашылған қазақ құрылтайы» басталатын жер «биылғы қыс құба қоңыр өтті. Көктем ерте шықты да, боран, жауын-шашынсыз, жарқыраған жайлы шуағымен адамды да, малды да тез қунағты» – деген сөйлем бар. (160 б.) Бұндағы «құба қоңыр», «қунағты» сияқты қазіргі жұрттың есінен көтеріле бастап көнерген сөздер кітапта көп ұшырасып отырады. Сондай ой, тіл құнары арқылы Абылаймен тізе қосқан Қабанбай батырдың Жетісу мен Ілеге сапары да, өркештеніп, қанық, шебер суреттелген көреміз.

Жала жапса, өтірікші болуың оңай» демекші, советтік республикалар одағы социализмнің туындысы болғандықтан, «бір атаның баласындай болулары керек» делік. (Қолдан иілген жасама жалған сөз, пәлсапаны судай ағыздық). Ал бұл әрекет еліміз Егемендікке ие болғалы жазушылар қаламына там-тұмдап болса да, іліне бастады. Шынында да, көңілге қарайтын несі бар, тарихтың аты – тарих. Бұл орайда тарих шындығына көз жұмбаған жазушы Д.Қаңбақов 192 беттен басталатын «Қырғыздың қазақты шабуымен қырғызға жорық» тарауында және «Қырғызға жорық жеңісі» тарауларында қытай жазбаларындағы тарихи деректерге сүйене отырып, қан-соқтасын тылқыта жазған. Бұдан кейінгі «Қалмақтың қазақты шабуы мен қалмаққа жорық», «Абылай ханның қалмаққа тұтқын болуы», «Қалмаққа жаза жорығы», «Жаза жорығының жемісі», «Қалмақ ханының қазаққа тізе бүгуі», «Қалдан Сереннің ханышасын Абылайға тарту етуі», «Қазақтың хан орда кенесі», «Қазақ-қалмақ құдалық жоралғысы», «Қазақ қолының елге оралуы», «Абылай хан заманы», «Қоқанға жорық», «Бұхара жорығының сәтсіздігі», «Абылай ханның науқас шағы мен қазасы» тараулары – көнігі жазушы Дәулетбек Қаңбақовтың қаламгер атаулының бәрі бірдей біле бермейтін, қытай жазбаларынан емін-еркін пайдаланып және оны нәшіне келтіре жазып, қалың қазақ оқырманына сәтіммен ұсынып отырғаны құптарлық та, қуантарлық жайт.

Бұл романды көзіқаратын оқырман толық танып, біле түсуі үшін Жазушылар одағы проза кеңесінің талқысынан өткізіліп, өзінің лайықты бағасын алуы керек деп ойлаймыз.

Дәулетбектің жалпы өмір жолындағы шығармашылық кезеңдерін бір шолып өтер болсақ, КХР-да 1942 жылы дүниеге келген ол 1961 жылы Үрімжідегі «Мәдениет көркемөнер кадрлары» мектебінде мәдениет кәсіптік курсін үздік бітіріп, жоғары техникумды тәмамдаған.

Содан 2004 жылға дейін Нылқы ауданында мәдениет саласында еңбек етіп, Мәдениет үйінің басшысы қызметімен зейнетке шыққан. Қызметте «Үздік дарын иесі» болып бағаланған Д.Қаңбақов сол жақтың жергілікті атауы бойынша «тете аға зерттеуші» (профессордың орынбасары) ғылыми атағын алған; Мемлекеттік Жазушылар одағының және Мемлекеттік халық ауыз әдебиеті одақтарының мүшесі. 1993 жылы халық ауыз әдебиеті мұралары қызметінің мемлекеттік дәрежелі озат қызметкері сыйлығын иеленген. Сондай-ақ аудандық баспадан шығарған «Нылқы халық ауыз әдебиеті» аталған жеті кітап үшін өлкелік және мемлекеттік сыйлықтарға ие болған. 1980-2012 жылдар аралығында «Халық мұрасының үздік мұрагері» марапатына ие болған. 1980 жылдан бері қарай алған түрлі кәсіби, әдеби сыйлықтарының саны жиырмадан асқан. Біздің айтыс өнерін басқаратын Жүрсін Ерман мырза сияқты ақындар айтысын ұйымдастыруда отыз жыл бойы кәсіптік жетекшілік қызмет атқарған ол осы ақындар айтысы қалай болуын түбегейлі зерттеп, оны реформалаудың үлгісін жасаған. Елуден аса шәкірт тәрбиелеп жетілдірген. Жарық көрген шығармалары: «Жас қарағай», «Жыл лебіздері», «Қос қанат» (2 том), «Қайнар көз», «Өлең өзені», «Айтыстар» (2 кітап), «Мұралардан ұлағат» (2 том), «XX ғасыр ақын-жазушылары», «XX ғасыр айтыс ақындары» және Қазақстанға келгелі «XX ғасыр әдебиет қамбасы» деген о жақ, бұ жақ қаламгерлерінен зерттеу томымен қоса, қолымыздағы 20 баспа табақ «Қазақ ханы Абылай» романын Нұр-Сұлтан қаласындағы «Фолиант» баспасынан шығарған.

***

Осы орайда Қазақстан Жазушылар одағы проза кеңесінің назарына сала кетерлік бір түйткіл нәрсе тұр. Көркем шығармада шекара жоқ; дүниенің қайсы түкпіріне барса да, шығармашылық дүниесі далада қалмақ емес. Д.Қаңбақов баяғыдан Қытай мемлекеті Жазушылар одағына мүше болған танымал жазушы. Ендеше бұндай дап-дайын жағдайдағы жазушыны Қазақстан Жазушылар одағы мүшелігіне қабылдау қажет деп санаймыз. Әйтпесек, ана жақтағы өмір бойы жиған бет-бедел, рухани беделін; бар тапқанын құрбан етіп, ата жұртқа еңбектеп болса да жеткіңдік қаламгерді сондықтан кері қаққан қалмақ болмай ма. Сеуден бұл мәселені проза кеңесі талқылап, лайықты қорытынды шығарып, жазбаша түрде Жазушылар одағы басқармасына және секретариат-хатшылық мүшелеріне тапсырса деген ұсынысымыз бар.

Жанат АХМАДИ,
жазушы, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, Алматы облысы және Жамбыл ауданының Құрметті азаматы, «Құрмет» орденінің иегері

Құттықтаймыз!

Мерейтойдың
мерейі аса берсін!

Белгілі кәсіпкер, абыройлы азамат,
«Шартапан - Шарайна» газетінің
Бас редакторы Нұрмахан ҚАРЫ мырзаға

Қадірлі Нүреке!

Сізді асқар бел асу Алпыс жасқа толған мерейтойыңызбен құттықтаймыз! Еңбекте табыс тілеп, шаңырағыңызда шаттық шалқи берсін дейміз!

Мырзасы мол Мырзашөлде, Қызыр аралаған Қызылқұмда, шағалалы да, шағылды Шардара даласында, Ұлы Сырдың жағасында туып-өскеніңіз Сіздің жан-жақты қабілетті, іскер идеолог болып, ұлттық ұстанымыңызды айқындауға зор үлес қосты.

Отызда орда бұздыңыз, қырықта қамал алып, ел ағасы бола біздіңіз. Ал көрнекті жазушы Шерхан Мұртаза: «Алпыс - тал түс» деген екен. Сіз өнегелі өміріңіздегі тал түсіңізге табыспен жетіп отырсыз. Асыл жарыңыз Тұрсынбай кетіңіз алтын асықтай айдарлы ұл-қыздар тәрбиелеп өсіріп, сүйікті немерелер сүйіп отырсыздар. Туған жердің тұлғалы перзенті ретінде Шардара ауданының рухани тынысына зор үлес қосып келесіз. Бұл Сіздің үлкен жүректі, кең пейілді, перзенттік парызға адал азаматтық патриоттығыңызды айқын білдіреді.

Құрметті Нүреке!

Сізді мерейтойыңыздың мерейі үстем бола берсін деп, «Ақ жол» партиясы төрағасы, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Азат Перуашевтың шешімімен «Ақ жол» партиясы мен Қазақстан тарихшылары қауымдастығы бірлесіп бекіткен «Қазақ хандығына 550 жыл» мерекелік күміс медалымен марапаттап отырмыз.

Сізге зор денсаулық, мол бақыт және Мерекеңіздің Берекеге ұласуын тілейміз!

Құрметпен, Қазыбек ИСА.
ҚР Президенті жанындағы
Ұлттық кеңес мүшесі, «Ақ жол» партиясы
төрағасы орынбасары, «Қазақ үні»
газеті президенті

Шартапанға
шарайна бола бергін

Сұлулықты күн бар ма сезінбеген,
Алпыста да бола ма сезім деген?!
Үлгердім ғой құттықтап, ал әйтпесе,
Өкпең дайын достарға өзім деген...

Жөргем ілер дегендей жүрген аяқ,
Еңбек еттің күн демей, түн демей-ақ,
Елдің мынау айқайлап жатқандарын,
Бітіресің сен досым үндемей-ақ...

Жете бер дос, өмірде қалауыңа,
Жарсады жақсы жар жарлауыңа.
Ұл-қыздарың айқайлап жатқандарың!
Алпысыңды тойлаймыз, дайын шығар
Тұрсынбайдың еті мен палауы да...

Маңғаз жандар туады маң даладан,
Ақын аз-ау саған жыр арнамаған...
Шартапанға Шарайна болып тұрып,
Шаршамай бір сөйлей бер Шардарадан!

Құрметпен, досым
Қазыбек ИСА.
22 ақпан 2020 жыл

Дүйім жұрт, тұтас ауылдың ардақты ағасы, ұлағатты ұстазы, ал біздей орта буын оқушыларына аяулы әкедей болған Ахмади Жетпісбаевтың қазасын естіп, қоңырайып қалдық. Иә, о кісінің кескіні әрдайым көз алдымызда, әсіресе, еңселі мұғалім ретінде көбірек сақталғандай екен. Әрқайсымыз орта мектепті бітірген соң өмірдің сан тарау жолдарымен түс-түсқа тарап кетсек те, кішкентайдан қатар өскен құрбы-құрдаспен кездескен сайын алдымен осы Ахмади Сүлейменұлы сынды ардақты ұстаздарымызды еске алар едік. Алаңсыз балғын шақтың қызықты сәттерін әңгімелеп, жанымызды шуаққа бөлер едік...

ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ БЕЙНЕСІ ҰМЫТЫЛМАЙДЫ

Қарап отырсақ, сол аяулы ағайларымыздың да қатары біртіндеп сиреп барады екен. Енді, міне, Ахмади ағаның да бақилық болғаны туралы хабар көңіл құлазытты.

Жарықтық өте ақынжанды адам-тын. Мектепте өтетін кейбір кештерде сирек те болса ашылып, өзінің әуел баста әдебиет пәнінің мұғалімі болғысы келгенін айтып, ағынан жарылатын-ды. Сондайда ерекше мейірленіп, әрқайсымызды мұңды жанарымен ұзақ аялай шолып тұрып әрбір шәкіртінің өздері таңдаған салада әрқашан биіктен көрінуін қалап: «Талмай ізденіңдер, балаларым! Оқындар, үйреніңдер! Қазір озық технологияның, ғажайып ғарыштық жаңалықтардың дәуірі. Заман – сендердікі! Біз көрген қиындықтарды сендерге көрсетпесін. Аштық зобаланыңан кейін дүниеге келген біздің балалық шағымыз сұрапыл соғысқа тап келді. Қиындықтан көз аспадық. Сонда да жақсылықтан, жарқын өмірден үміт үзбедік. Тас шайнап жүріп, тырмысып, еңбектендік. Адалдыққа, тазалыққа ұмтылдык» деп тебіренер еді.

Ахмади Жетпісбаев 1932 жылы наурыздың 18-і күні Алматы облысы Панфилов ауданы Қызылжиде ауылында дүниеге келіпті. Бірақ ат жалын тартып мінгеннен еңбек жолын Нарынқол ауданы Сарғаз ауылында есепші қызметінен бастайды.

Ағамыз, ең ғажабы, сол жылдары ақиық ақын Мұқағали Мақатаевпен танысып, дос болған. Біздің ақындық, жазушылыққа талпынған қатарластарымызды, әсіресе, Ахмади ағай өмірінің сол кезеңі қатты қызықтырып, мұғалімді ұдайы сөзге тартатын. Сонда ағайымыз бізге өзінің де әуелден өлең жазуға талпынғанын айтар еді. Расында, да о кісінің бірқатар жырларын өзіміз де оқыдық. Солардың ішінде шоқтығы биігі – туған жерге арналған «Қоңырөлен» өлеңі болар.

Дегенмен, Ахмади ағай көп ұзамай ҚазПИ-дің тарих факультетіне түсіп, осы жоғары оқу жақсы түгескен соң елдегі ұстаздық қызметін бастайды.

Ахмади Сүлейменұлы біздің Қоңырөлен ауылына 1965 жылы көшіп келгеннен 1993 жылға дейін ұстаздық

қызмет атқарды. Еңбекқор, ізденімпаз ұстаз оқытушылық салада ұдайы алдыңғы қатардан көрініпті. Ол 1983 жылы «Қазақ КСР-ның үздік мұғалімі» деген медальмен, қисапсыз грамота, дипломдармен марапатталды.

Біздің бір білетіміз, Ахмади ағай тарих пәнінен сабақ берсе де тіл, әдебиеттен қол үзген жоқ. Шығарған өлеңдері арагидік аудандық, облыстық газеттерге шығып жататын.

Отбасында тоғыз бала тәрбиелеп өсірген асыл әке, аяулы ұстаз Ахмади Сүлейменұлы ұлттың, мемлекеттің мүдденің де үлкен жанашыры еді. О кісі зейнеткерлікке шықса да қоғамдық жұмыстардан ешбір қол үзген жоқ.

Бұл ретте біз шәкірттері сол үйдегі қымбатты анамызға, Ахмади ағаның ұлқыздарына, кластақ достарымыз Әлия мен Берікке, марқұмның басқа да туған-туысына зиялы, мейірбан ағайымыздың қазасына қайғырып көңіл айтамыз.

Ағайымыз тек ұлағатты ұстаз ғана емес, Қоңырөлен мектебінде ол кісіден білім

■ ТАБАРИК

ҚОҢЫРӨЛЕН – МЕКЕНІМ

Көңіл жетсе, ат жетер бұл ауылға,
Ойнап-күліп жүрейік, бір ауылда.
Алыс-жақын жүрсек те, тілеулес боп,
Ниеттес болшы, тілеулес бір қауымда.

Қайырмасы:

Қоңырөлен – мекенім!
Ұстаз болып келгенмін.
Ынтымағы жарасқан бұл ауылда
Бала оқытып, болашаққа сенгенмін.

Ынтымағы жарасқан елім менің,
Бірлігіне сай берген пейілдерім...
Ақкөңілдің ары азып, тоны тозбас...
Деген сөзі үлкендердің емес тегін.

Қайырмасы:

Өсірген бізді ата-ана,
Тәрбиесінде жоқ қаға.
Тілегі бір ауылға,
Алла жар болсын қауымға!

Қоңырөлен- ынтымақты ырысты елім,
Білімге күш салуды дұрыс дедім.
Жатсынбай жайды құшақ маған ауыл,
Көңілге әрқашанда ыстық жерім.

Қайырмасы:

Қоңырөлен – мекенім,
Жанға жәннат жер едің,
Келгендерге кең болып,
Өсіре білген мерейің.

Ахмади ЖЕТПІСБАЕВ

алған оқушылардың бәріне әкеміздей болды десек артық емес. Әр баланың мінез-құлқына қарай жұмыс істеп, бойындағы ұстаздық зор қасиеттерін оқушыларға жете сіндіре білген жан, шынында да, өте мейірлі жан еді. Мұғалімнің өте еңбекқорлығы мен бала тәрбиесіндегі бай тәжірибесі артындағы ұрпақтарына мәңгілік үлгі болып қалатыны анық.

Жарқын жүзді ағайымыздың бейнесі жадымызда мәңгі сақталады.

Қайғыны бөліссен азаяды дейді.

Ұстаздың алды пейіш, арты кеніш болсын. Ұлағатты ұстаз бейнесі ұмытылмайды.

Алматы облысы, Панфилов ауданы,
«Қоңырөлен» орта мектебін
1982 жылы «В» класын бітірген
түлектеріңіз атынан:
Жәннат МЫРЗА

■ АҚТАҢДАҚ

ЖҮРЕКТЕГІ ЖАРА

XX ғасырдың 1930–1940 жылдары СССР басшылығы Қазақстанды лагерьлер еліне айналдыруға әрекет жасады. Сөйтіп ел аумағында Карлаг, Степлаг, Жезлаг лагерьі, т.б. лагерьлер бірінен соң бірі ашылды. Солардың бірі – халық арасында «АЛЖИР» деп аталып кеткен Әйелдер лагерьі қазіргі Астана қаласына жақын жерде орналасқаны мәлім.

Бұл жерге саяси айыптаулармен сотталған әйелдер Совет Одағының түкпір-түкпірінен әкелінді. Бұлардың дені елдің белгілі мемлекеттік және қоғамдық қайраткерлерінің әйелдері, аналары, қыздары болатын.

Түрмелер мен лагерьлерде жүкті әйелдер де, емшектегі балалары бар аналар да отырды. Қамауға алынып, тінту жүргізілгеннен кейін, әйелдер тергеу ісі жүргізілген және қысқаша айыптау қорытындысы шығарылған түрмелерге күзеттермен айдалды. Ары қарай іс СССР ПХК Ерекше Кеңесінің қарауына жіберілді. Одан кейінгі қалғаны – тергеуді жүргізу мен үкім шығару ғана бол-

ды. Мұнда, тіпті, тергеуге алынған әйелдің кінәсіздігі ескерілмеді де. «Отан сатқындарының» әйелдері сотталғандардың әлеуметтік қауіптілік дәрежесіне байланысты, кем дегенде бес-сегіз жыл аралығында лагерьлерге қамауға алынды. Шынтуайтында, әйелінің емес, күйеуінің әлеуметтік қауіптілік дәрежесі есепке алынды. Егер оның күйеуін атып тастаған болса, онда оның әйелі осы бап бойынша ең жоғары мерзім – сегіз жылға сотталатын. Егер күйеуі жаза мерзімін лагерьлерде өтеген жағдайда, онда әйелі ең аз мерзімді – үш жылды алуға мүмкіндігі болды.

Мұнда СССР мен республиканың жоғары лауазымды әскери, қоғамдық және саяси қайраткерлерінің әйелдері мен туған-туысқандары жазасын өтеп жатты. Мысалы, Бухариннің әйелі; колбасшы М.Н.Тухачевскийдің әйелі, қызы, екі қарындасы; ақын Б.Окуджаваның анасы, Қазақстанның көрнекті мемлекеттік және қоғам қайраткерлері И.Қабыловтың, А.Кәлменовтің, А.Сырғабековтің, А.Қаспақбаевтың, Ұ. Қ ұ л ы м б е т о в т ы н, С.Сейфуллинның, Б.Майлинның, Ж.Шанинның, Т.Рысқұловтың, Т.Жүргеновтің, С.Асфендияровтың, С.Мендешовтің, С.Қожановтың, Қ.Ташитовтің, Н.Манаевтың және т.б. әйелдері.

Емшектегі балалар лагерьде аналарының жанында болды. Алжирде шамамен төрт жүздей бала жүрді. Мұнда оларды төрт жасқа

дейін ұстауға рұқсат етілді, одан кейін Балалар үйіне жөнелтілді. Сондай-ақ балалардың өлу қорсеткіші жоғары еді. Мысалы, 1943 жылы Қарағанды лагерінде 226 бала өлімі тіркелген. Мұнда балалар өмірге келіп, кейіннен Балалар үйіне жөнелтіліп отырды.

Алжирдегі балалар Осакаров, Долина Балалар үйіне және Қарағанды облысындағы он сегіз балабақша мен бөбекжайларда тәрбиеленді. Жазасын өтеп болғаннан кейін аналар өз балаларын қайдан іздерін білмеді.

Алжир лагерінде болған тұтқын Т.Шахова өз естелігінде: «80 пайыз аман қалғандар өз балаларымен қайта қосыла алмады. Бұл біздің өміріміздің соңына дейінгі психологиялық жазылмайтын жара болып қалды және өте ауыр еді...» деп жазды.

Айта берсе, ел тарихында жан сыздататын мұндай көріністер өте көп.

Т.ИДЕЛЬБАЕВА,
Саяси қуғын-сүргін
құрбандары музейінің
қор сақтаушысы

«ЗАҢҒАР» – ДЕРТКЕ ШИПА, ЖАНҒА ШУАҚ

«Заңғар» шипажайы – әлемге аты мәлім Сарыағаш курорттық аймағының орталығында орналасқан, көптеген қызмет түрлерін ұсынатын, ем алып және демалатын көрікті орын. Заманауи сапалы құрал-жабдықтармен жарақталған біздің шипажай қолжетімді бағамен келем деушілерге жоғары деңгейлі қызмет көрсетуге әрқашан дайын.

ЕМ-ДОМНЫҢ 15 ТҮРІ БАР

«ЗАҢҒАР» ШИПАЖАЙЫНА ЖОЛДАМАНЫ САТЫП АЛЫП СІЗ КҮНСАЙЫН ТАБИҒИ БҰЛАҚТЫҢ МИНЕРАЛДЫ СУЫНАН 15 ТҮРЛІ ЕМДІ ТЕГІН ҚАБЫЛДАЙ АЛАСЫЗ.

SANATORY-ZANGAR.KZ
Сайт арқылы броньдап,
Ташкент қаласын тамашалауға
тегін жодама алыңыз.
(Төлқұжатыңыз болуы шарт)

ЖАЙЛЫ БӨЛМЕЛЕР
Сайт арқылы алдынала
броньдалса **15% жеңілдік**

12 жасқа дейінгі балаларға төленген ақы тек қана тамақтануға жұмсалады. Ал, емдеу бағасын өзіңізге дәрігерлер тағайындайды.
7-12 жастағы балалар үшін – 6 мың теңге.
2-7 жас аралығындағыларға – 4 мың теңге.
2 жасқа дейінгілерге тегін.

ЖАЙЛЫ БӨЛМЕЛЕР
3 орынды тәулігіне
12 000 теңге

ЖАРТЫЛАЙ ЛЮКС
2 орынды тәулігіне
13 000 теңге

2 БӨЛМЕЛІ ЛЮКС
2 орынды тәулігіне
17 000 теңге

«ЗАҢҒАР» ШИПАЖАЙЫНЫҢ ЖОЛДАМАСЫ ҚҰНЫНА КІРЕТІН ҚЫЗМЕТ ТҮРЛЕРІНІҢ ТІЗІМІ:

- Асқазанды жуу
- Дуоденальды зонд арқылы өтті шығару
- Тюбаж (минералды сумен зондтың көмегісіз өтті тазалау)
- Микроклизма. (қызыл маймен, түймедақпен тік шекті тазарту)
- Парафин және озокерит таушайырымен емдеу
- Физио – процедуралар
- Тамақты булау және ултро сәулемен емдеу
- Электрофорез (электр өрісі арқылы емдеу)
- УВЧ (жоғары жиіліктегі электромагнит әдісімен емдеу)
- Минералды ванна
- Джакузи (су массажы)
- Циркулярлы душ (барлық бағыттағы жаңбырлатқышты пайдалану)
- Дәрігерлер кеңесі (Терапевт, кардиолог, гинеколог, уролог)
- Қызылиекті қалыптастыру
- Өт айдайтын, бүйрекке пайдалы шөп қайнатпасын қолдану

**Мекенжай: Сарыағаш ауданы,
Көктерек ауылы, Алтынсарин көшесі, 33.
Телефон: +7 (701) 038 15 15
Instagram: @zangar_sanatory**

«ЗАҢҒАР» ШИПАЖАЙЫНДАҒЫ ҚОСЫМША АҚЫЛЫ ҚЫЗМЕТ ТҮРЛЕРІНІҢ ТІЗІМІ:

1. Массаж (жалпы емдік сылап, уқалау)
2. Арақ (ішекті минерал сумен тазалау)
3. Зертханалық сараптама (қан мен зәрдің жалпы және биохимиялық құрамын анықтау)
4. Узи (Ультродыбыстық зерттеулер)
5. ЭФГДС (Эзофагогастродуоденоскопиялық зерттеу)
6. Түрлі қоспалар арқылы су бұлауымен емдеу:
- Марал мүйізінің қайнатпасымен
- Селенді ванна (күкірт қышқылды қоспасымен емдеу)
- Скипидар ваннасы (скипидар қоспасымен емдеу)
- Күкіртті су бұлауы
- Самырсын майы қосылған су бұлауы
8. Урологиялық емдеу
9. Гинекологиялық емдеу
10. Түрлі медициналық дәрілермен емдеу
11. ЭКГ (электрокардиограмма)

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	379,24	3 ай	қала	1137,72	6 ай	қала	2275,44	12 ай	қала	4550,88
1 ай	ауыл/аудан	397,86	3 ай	ауыл/аудан	1193,58	6 ай	ауыл/аудан	2387,16	12 ай	ауыл/аудан	4774,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ

Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Бас редактордың орынбасары –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Айнұр АХМЕТ (мәдениет)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

(8-702-931-89-86)

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҮРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтақын БҮЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҮРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Ақстәнаи облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Түркістан облысы:

Әбдіғалпар АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –

Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және Ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күрәлік №13976-Г (Алғашқы күрәлік

№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салыуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Зейнолла АБАЖАН

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ508560000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСЖКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген